

Kariann Kjerstad Watn

Bonde, jeg?

En kvantitativ studie av bondens yrkesidentitet

Rapport 3/06
ISSN 1503-2035

RAPPORT

Bygdeforskning

Rapport nummer 3/06

Norsk senter for bygdeforskning

Universitetssenteret Dragvoll
N-7491 TRONDHEIM

Telefon: 47 73 59 17 29
Telefax: 47 73 59 12 75

Rapportens tittel Bonde, jeg? En kvantitativ studie av bondens yrkesidentitet.	Dato 31.03.06
	ISSN-nr. 1503-2035
	Antall sider og vedlegg 91
Forfatter Kariann Kjerstad Watn	Prosjektnr.
	Ansvarlig sign. <i>Kariann Kjerstad Watn</i>
Oppdragsgiver	Oppdragsgivers ref.

Sammendrag

Denne rapporten setter fokus på hva som påvirker bønders yrkesidentitet. Yrkesidentitet forstås ut i fra om bøndene tenker på seg selv først og fremst som gårdbrukere eller om deres identitet er knyttet opp mot et annet yrke. Yrkesidentiteten blir belyst kvantitativt hvor det blir tatt utgangspunkt i hvordan arbeidssituasjonen, stedstilknytningen til gården og grad av profesjonalisering påvirker den. Vilårsanalysen blir benyttet som en teoretisk bakgrunn for å kunne forstå hvordan ulike føringer, sporer og individuelle interesser spiller inn på yrkesidentiteten. Jeg har forsøkt å drøfte og forstå identitetsbegrepet på en så konkret måte som mulig og tatt utgangspunkt i stedsidentitet og handlingsidentitet som en sentral forståelse av yrkesidentiteten. Resultatene av analysen viser at arbeidssituasjonen og profesjonalisering gjennom blant annet utdanning har en effekt på yrkesidentiteten til bøndene. Stedstilknytningen viste seg å ikke ha en signifikant effekt på yrkesidentiteten. Rapporten bygger for øvrig på datamateriale fra undersøkelsen "Trender i norsk landbruk" og den kan bidra til å belyse hva som er viktige faktorer i forhold til rekrutteringen til bondeyrket og en opprettholdelse av bønders yrkesidentitet.

Stikkord(norsk og engelsk)

Bønder, yrkesidentitet, identitet, landbruk, farmers, work identity, agriculture.

Forord

Denne rapporten er en lett bearbeidet versjon av min masteroppgave i sosiologi. De data som blir benyttet er hentet fra undersøkelsen ”Trender i norsk landbruk” (Rye 2004).

Jeg vil rette en stor takk til mine veiledere for god hjelp i utformingen av denne rapporten. Jeg vil spesielt takke Berit Brandth for konstruktiv kritikk gjennom hele prosessen, og Johan Fredrik Rye for gode tilbakemeldinger på det metodiske planet. Jeg vil også takke alle ansatte ved Norsk senter for bygdeforskning som har stilt kontor og andre praktiske ting til disposisjon, i tillegg til at de har vist stor interesse for oppgaveprosessen.

Ellers vil jeg takke Marit Sandhei for alle gode råd og diskusjoner vi har hatt. En stor takk rettes også til min mor Lilly og min kjære mann Einar for god støtte og oppmuntring når det har vært nødvendig.

Oslo 03.04.2006

Kariann Kjerstad Watn

1.0 INNLEDNING	3
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	3
1.2 OPPGAVENS OPPBYGGING	5
2.0 TEORI	7
2.1 VILKÅRSANALYSE	7
2.1.1 <i>Føringer</i>	7
2.1.2 <i>Sporer</i>	8
2.1.3 <i>Individuelle preferanser</i>	8
2.2 DET SENMODERNE SAMFUNNET. HVA KJENNETEGNER DAGENS SAMFUNN?	9
2.3 IDENTITET	12
2.3.1 <i>Stedsidentitet</i>	14
2.3.2 <i>"Å gjøre identitet"</i>	15
3.0 TIDLIGERE FORSKNING	18
3.1 HISTORISK PERSPEKTIV PÅ BØNDENES ARBEID	18
3.2 STRUKTURELLE FORANDRINGER	19
3.3 HYPOTESER KNYTTET TIL YRKESIDENTITETEN	22
3.3.1 <i>Arbeidssituasjon</i>	23
3.3.2 <i>Stedstilknytning</i>	26
3.3.3 <i>Profesjonelle bønder</i>	29
3.4 PROBLEMSTILLING	32
4.0 METODE	34
4.1 DATAINNSAMLING OG UTVALG	34
4.2 KVANTITATIV METODE	36
4.2.1 <i>Logistisk regresjon</i>	36
4.2.2 <i>Kausalitet innenfor kvantitativ analyse</i>	36
4.2.3 <i>Operasjonaliseringer</i>	42
5.0 ANALYSE	47
5.1 GÅRDBRUKERNES ARBEID	47
5.1.1 <i>Arbeidssituasjon</i>	49
5.1.2 <i>Stedstilknytning</i>	52
5.1.3 <i>Profesjonalisering</i>	55

5.2 REGRESJONSANALYSE.....	57
6.0 DISKUSJON	63
6.1 YRKESIDENTITET.....	63
6.1.1 Arbeidssituasjonen bidrar til forklaringen av bønders yrkesidentitet.	63
6.1.2 Profesjonelle bønder har sterkere gårdsidentitet.	65
6.1.3 Stedstilknytning bidrar ikke til å forklare yrkesidentiteten.....	66
6.2 HVORFOR HAR PROFESJONELLE BØNDER SOM ARBEIDER MYE PÅ GÅRDEN STERKERE GÅRDSIDENTITET ENN ANDRE BØNDER?	69
7.0 AVSLUTNING	72
LITTERATURLISTE.....	76
APPENDIKS	83

Figurer:

Figur 1: Grafisk fremstilling av de tre hovedhypotesenes forventede effekt på yrkesidentiteten.	33
Figur 2: Hvor stor betydning har følgende forhold for at du er gårdbruker? I gjennomsnitt. Verdiene går fra 1“ingen betydning” til 4 “stor betydning”	48

Tabeller:

Tabell 1: Yrkesidentitet etter antall timer lønnsarbeid utenfor bruket. I prosent.	49
Tabell 2: Gårdbrukerens lønnsarbeid etter produksjonstype. I prosent.	50
Tabell 3: Omfanget av gårdbrukeres gårdsarbeid etter samboer/ektefelles lønnsarbeid utenfor bruket. I prosent.....	51
Tabell 4: Yrkesidentitet etter odelsrett. I prosent.	52
Tabell 5: Pliktfølelse til å videreføre gården etter odelsrett. I prosent.	53
Tabell 6: Yrkesidentitet etter om bonden har vokst opp på gård eller bygda forøvrig. I prosent..	55
Tabell 7: Landbruksutdanning etter kjønn. I prosent.	56
Tabell 8: Gårdsidentitet etter medlemskap i en eller flere organisasjoner. I prosent.	56
Tabell 9: Logistisk regresjon med signifikante variabler.	58

1.0 INNLEDNING

1.1 Tema og problemstilling

Det er stadig flere bønder som kombinerer gårdsdriften med et annet yrke og i forlengelsen av dette er en bonde ikke nødvendigvis bare en bonde. Eksempelvis kan bonden i tillegg være lærer, akademiker eller sykepleier (Rye 1999a). Ut i fra dette er det ikke selvsagt at bonden knytter sin yrkesidentitet opp mot gården.

Identitet er blitt et av de store moteordene i sosiologien (Krange og Øia 2005) og identitetstemaet har fått en sentral plassering innen det samfunnsvitenskapelige fagfeltet (Korsnes 1994). Fra et sosiologisk perspektiv kan det være interessant å undersøke bønders yrkesidentitet fra tre perspektiver. For det første kan det tenkes at yrkesidentiteten blir påvirket av strukturelle endringer. For det andre kan ulike verdier og normer knyttet til familie og slekt være av betydning. Det tredje perspektivet er at individuelle interesser er blitt mer fremtredende i samfunnet ettersom valgmulighetene har blitt flere. Jeg vil nå kort gå igjennom disse tre perspektivene.

Det er mange strukturelle endringer innenfor landbruket som har aktualisert bøndenes yrkesidentitet. Industrialisering, teknologiske utviklinger og mekanisering har gjort gårdsarbeidet enklere å utføre fysisk (Almås 1985), selv om de økonomiske utfordringene med investering av utstyr kan ha blitt vanskeligere for mange. I takt med at arbeidets utførelse har endret seg til å bli mer teknologisk, har det vært en endring i bønders yrkeskombinasjoner (Sogner 2003). Nettopp denne endringen hvor det er flere bønder som i tillegg arbeider utenom bruket (Blekesaune og Almås 2002) kan tenkes å ha en effekt på bønders yrkesidentitet.

Bønder står på mange måter i en særstilling når det gjelder yrkestilhørighet, ettersom arbeidsplassen ofte er tett sammenvevd med bostedet. Det er fortsatt vanlig at gårdsbruk går i arv (odelsloven), og mange barn kan gjennom oppveksten bli sterkt knyttet til gården med tanke på hva den representerer av erfaringer, tradisjoner og normer gjennom flere generasjoner. Som Lønning skriver representerer gården for en bonde ikke bare

arbeidssted og boplass, men også tradisjoner, erfaringer og slektskap (Lønning 2000a). Ut i fra dette kan det derfor være nærliggende å anta at bønders yrkesidentitet blir preget av denne tilknytningen.

Det tredje perspektivet er at bønder som resten av befolkningen kan sies å være preget av en individualisering (Almås 2002). Det har blitt flere valgmuligheter med tanke på utdannings- og yrkesvalg, og de individuelle interessene er blitt mer fremtredende.

Innenfor det sosiologiske studiet har det tidligere blitt fokusert hovedsakelig på bivariate sammenhenger knyttet til yrkesidentiteten (for eksempel Storstad, Rye og Almås 2004). Selv om det har blitt satt fokus på ulike måter å kombinere gårdsarbeidet med andre yrker (se blant annet Blekesaune 1996, og Blekesaune og Almås 2002), er det ikke blitt gjennomført omfattende studier direkte knyttet til yrkesidentiteten. I denne oppgaven vil jeg i tillegg til bivariate analyser benytte meg av logistisk regresjonsanalyse. Det er ikke etter min kjennskap blitt utført logistisk regresjonsanalyse vedrørende bønders yrkesidentitet, og det i seg selv kan bidra til ny kunnskap. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til.

Burton og Wilson (2006) har for øvrig sett nærmere på om et multifunksjonelt samfunn fører til en multifunksjonell bondeidentitet. De undersøkte hvordan identiteten, atferden og holdningene til bøndene blir påvirket av ulike strukturelle endringer. Resultatene deres viste at strukturelle faktorer ikke hadde en effekt på bønders identitet. Til tross for Burton og Wilsons funn, er jeg opptatt av å fokusere på hvordan endringer i landbruket, med tanke på endringer i arbeidskombinasjoner og en økende individualisering, kan ha påvirket bøndenes yrkesidentitet. Jeg mener at disse endringene kan ha bidratt til at gårdbrukere i økende grad tenker over sin yrkesidentitet hvor det ikke lenger er gitt at en bonde bare er en bonde. Burton og Wilsons studie ble for øvrig utført i Storbritannia og det kan derfor være interessant å se nærmere på om tilsvarende funn er gjeldene for norske bønder. Det er likevel ikke i denne oppgaven muligheter til å undersøke om bøndene innehar flere identiteter samtidig (som for eksempel lærer og bonde).

Kunnskapen om bønders yrkesidentitet kan bidra til å vite hva som knytter en bonde til sitt arbeid. Det vil være av verdifull informasjon når det gjelder rekrutteringen til landbruket. Det kan her trekkes en parallell til dagens WTO forhandlinger som Almås (2005) mener vil kunne ha store konsekvenser for det norske landbruket. Det vil da være sentralt å ha kunnskap om bønders yrkesidentitet, og om det vil være mulig å opprettholde en gårdsidentitet på tross av store strukturelle endringer.

På grunnlag av dette kan det være interessant å se nærmere på hvilke faktorer som kan bidra i forklaringen til hvorfor noen bønder anser gårdsarbeidet for å være deres yrkesidentitet, mens andre knytter sin identitet opp mot et annet yrke. Dette baner veg for problemstillingen:

”Hva påvirker yrkesidentiteten til dagens bønder?”

Denne problemstillingen er bred ettersom jeg vil gå igjennom tidligere forskning før jeg så presisere problemstillingen min ytterligere. Den vil bli presentert i avsnitt 3.4.

1.2 Oppgavens oppbygging

Jeg vil benytte meg av et sekundært datamateriale som jeg ikke har samlet inn selv. Datamaterialet som skal belyse problemstillingen er hentet fra undersøkelsen ”Trender i norsk landbruk” som hovedsakelig tar for seg de sosio-kulturelle sidene ved landbruket (Rye 2004)¹. Det ble her spurt om man tenker på seg selv først og fremst som gårdbruker, eller om yrkesidentiteten var knyttet opp mot et annet yrke. I denne oppgaven vil det være gårdbrukeren som hoveddriver av gården som er i fokus.

Jeg vil i det teoretiske kapittelet først gå gjennom Martinussens (1991) vilkåranalyse som en bakgrunn for senere å kunne tolke resultatene av analysen. Videre vil jeg presentere ulike teorier som kan belyse dagens samfunn, hvor individualiseringstenen (Beck og Beck- Gernsheim 2002), kulturell frisetting (Ziehe 1994) og den refleksive moderniteten (Giddens 1996) er sentrale begrep. Jeg vil også se nærmere på ulike tilnærminger til

¹ Denne undersøkelsen vil jeg referere til som Trendundersøkelsen.

identitetsbegrepet. Innenfor kapittelet om tidligere forskning vil jeg hovedsakelig diskutere tre fremtredende trekk ved norske gårdbrukere; arbeidssituasjonen, stedstilknytningen og om gårdbrukere i større grad profesjonaliserer seg. I kapittel fire vil jeg vurdere datamaterialet og operasjonaliseringen av variablene. Videre vil jeg utføre tabellanalyser og en logistisk regresjonsanalyse i kapittel fem. Til slutt i oppgaven vil jeg så forsøke å se mer helhetlig på yrkesidentiteten til bønder ved å diskutere resultatene av analysen opp mot teori og tidligere forskning.

I denne oppgaven vil jeg for ordens skyld dele inn teori og tidligere forskning i to ulike kapitler. Dette for å gjøre oppgaven mer oversiktlig. For øvrig er verken kapitlene om teori eller tidligere forskning gjensidig utelukkende kapitler med tanke på at de bare inneholder teori eller tidligere forskning.

Jeg vil videre benytte meg av begrepene gårdbruker og bonde vekselvis. Jeg vil bruke disse begrepene kjønnsnøytralt og benytter meg av begrepene kvinnelige og mannlige bønder når jeg skiller mellom kjønn. I Trendundersøkelsen er målgruppen norske gårdbrukere som karakteriseres som; *"Personer som er hoveddrivere på gårdsbruk med et dyrka areal på minst 5 daa"* (Rye 2004). Videre vil jeg benytte meg av begrepet gårdsidentitet som en av to yrkesidentiteter, hvor annet yrke karakteriserer den andre yrkesidentiteten. Grunnen til at jeg benytter meg av begrepet gårdsidentitet er fordi den avhengige variabelen går på om man tenker på seg selv som gårdbruker eller om yrkesidentiteten er knyttet opp mot et annet yrke. Lønnsarbeid er et annet begrep jeg vil benytte meg av, og med dette mener jeg lønnet arbeid *utenfor* gårdsbruket.

2.0 TEORI

2.1 Vilårsanalyse

Et vilårsanalyse- perspektiv kan bidra til en forståelse av hvorfor gårdbrukere handler som de gjør. Det vil her si hvorfor noen knytter yrkesidentiteten sin opp mot gården, mens andre ikke gjør det. En vilårsanalyse kan sies å relatere individuelle handlinger til den sosiale konteksten. Ifølge Martinussen (1991) er det sentrale temaet for den sosiologiske vitenskapen det som foregår mellom samfunn, grupper og individer. Når en vil vite hvorfor mennesker handler på ulike måter kan en ta utgangspunkt i mulighetsstrukturer, motiveringsgrunnlag, og deretter individuelle preferanser og personlig egenskaper. Et av hovedpunktene i vilårsanalysen er at det ikke bare er individuelle preferanser som kan forklare ulike handlingsmåter. For eksempel kan en ikke forklare at enkelte knytter sin yrkesidentitet opp mot gården, mens andre ikke gjør det, utelukkende fordi bøndene har ulike preferanser og egenskaper. Det er sentralt å vite hvorfor individuelle preferanser er ulike. Svaret på det ligger ifølge Martinussen i mulighetsstrukturen (føringer) og motiveringsgrunnlaget (sporer) som omgir oss mennesker.

2.1.1 Føringer

At det eksisterer en mulighetsstruktur vil si at det finnes ulike føringer i samfunnet som fremmer, men også hemmer visse muligheter. Føringer vil i følge Martinussen (1991:148) si fysiske, tekniske, økonomiske, juridiske, politiske og andre faktorer som fremmer bestemte muligheter til handling og hemmer andre. Ulike føringer i samfunnet som påvirker bønders handlingsmuligheter og som dermed kan påvirke deres yrkesidentitet kalles ofte for strukturelle faktorer. Noen bønder har kanskje flere og bedre muligheter til å kombinere gårdsbruket sitt med et annet yrke. Det kan være sannsynlig at bøndenes arbeidsmuligheter har en effekt på yrkesidentiteten deres. Hvordan ulike føringer (med fokus på politiske føringer) kan påvirke bøndene vil jeg se nærmere på i avsnitt 3.2.

2.1.2 Sporer

Samtidig som føringene begrenser og fremmer ulike muligheter til handling, gir sporene i det sosiale livet ulike motiveringsgrunnlag. Sporer vil si verdier og normer i nærmiljøet som påvirker motivasjonen til å utføre ulike handlinger. Ifølge Martinussen (1991) kalles sporene for kulturelle faktorer. Sporer kan være hva familie og slekt forventer at en skal gjøre. Et eksempel som kan illustrere dette er odelsloven. Det er fortsatt vanlig at gårdsbruk går i arv (Haugen 2002, Blekesaune og Almås 2002), og foreldre kan sosialisere barna sine slik at de en gang kan ta over gården (Haugen 2002). Det kan være mange forventninger og normer knyttet til å overta gården som kan styre handlingsvalgene en tar. På denne måten lærer den neste generasjonen normer og verdier knyttet til gårdsbruk, og kan dermed oppleve forventninger til å enten ta over eller å starte med gårdsbruk for å videreføre tradisjonen. Landbruket er ifølge Lønning (2000b) på mange måter en stengt næring. Hvis ikke familie og slekt vil eller kan ta over gården, er det fare for at den blir lagt ned. Krogh (2000) viser til at det er mange bønder som har unngått å selge gården på det frie markedet på grunn av slektsfølelsen. Det er en såkalt forvaltningstankegang innen landbruket hvor tanken er at en skal overlate gårdsbruket til neste generasjon i minst like god stand som da en overtok det selv (Krogh 2000:37). Ulike sporer kan på denne måten påvirke bøndernes motiveringsgrunnlag med tanke på yrkesvalg og hvilket yrke de identifiserer seg med.

2.1.3 Individuelle preferanser

Videre skriver Martinussen (1991) at individuelle faktorer er menneskers egne preferanser, egenskaper og interesser. Uthus (2002) skiller mellom ”egne” og ”andres” interesser. Egne interesser kan knyttes opp mot de individuelle preferansene en har, mens andres interesser kan knyttes opp mot ulike sporer (fra familie, slekt og venner) som påvirker motiveringsgrunnlaget. Uthus viser videre til at en yrkeskombinasjon i framtiden kan bli en god måte å kombinere egne og andres interesser på ved at en på denne måten kan ivareta gården og slektens tradisjoner, samtidig som et annet yrke kan ivareta egne interesser.

I det senmoderne samfunnet er det refleksive mennesket i fokus (Giddens 1996 og Ziehe 1994), hvor egne valg blir vektlagt. Interesser er en styrende valgfaktor for stadig flere og Lønning (2000a:121) påpeker at dagens ungdom har stor valgfrihet. Det kan likevel diskuteres i hvor stor grad gårdbrukere har frie valg med tanke på yrke, ettersom det ofte kan være sterke ansvars og følelsesmessige tilknytninger til gården (Uthus 2002). Lønning (2000a) viser til at det å holde gården i familien riktig nok kan være en viktig drivkraft hos mange, men at det likevel er underlagt det personlige valget.

Det er et komplekst forhold mellom ulike føringer, sporer og individuelle preferanser. Det kan være vanskelig å peke på hva som påvirker bønder i størst grad ettersom det kan være et samspill mellom føringer, sporer og individuelle interesser. Likevel vil jeg argumentere for at visse muligheter må ligge til grunn for at gårdbrukere i utgangspunktet kan ha et valg mellom egne interesser og familiens interesser. Som jeg vil komme nærmere inn på i del 2.3 om identitet, kan ulike handlinger knyttes opp mot identiteten. Identitetsdannelse handler ikke bare om forestillinger om hvem en er, men også om det handlende subjekt (Frønes 1992:37). For identiteten og selvfølelsen kan nettopp det å utføre noe med bakgrunn i ferdighetene være grunnleggende (Krogh (2000)). Selveste handlingen blir sentral for identiteten. På denne måten kan Martinussens tre faktorer være sentrale når en skal forklare bøndenes yrkesidentitet. Vilårsanalysen kan bidra til en forståelse av hvorfor gårdbrukere handler som de gjør og hvordan yrkesidentiteten kan bli formet av nettopp disse handlingene. Jeg vil nå bevege meg litt videre og beskrive hvordan økte valgmuligheter kan påvirke bøndene i dagens samfunn.

2.2 Det senmoderne samfunnet. Hva kjennetegner dagens samfunn?

I følge Beck og Beck-Gernsheims (2002) individualiseringsteori er et individualisert samfunn preget av at tradisjoner i økende grad må velges. Tradisjoner blir fortsatt sett på som viktige og betydningsfulle, men tradisjonene er ikke lenger nødvendigvis gitte og fastlagte, men må reflekteres over. Mennesker må tenke over hvilke tradisjoner de ønsker å videreføre og hvilke tradisjoner de ønsker å vektlegge i sine liv (Beck og Beck-

Gernsheim 2002). I tradisjonelle samfunn var tradisjonene i større grad gitt, noe man nødvendigvis ikke tenkte og reflekterte over. Identiteten var i større grad et uttrykk for tradisjonene som da var gjeldene. I det senmoderne samfunnet hvor tradisjonene i økende grad må velges, vil sannsynligvis identiteten og tradisjonene være i mer vekselvirkning med hverandre. Modernitetens konsekvenser er at de bildene en har av seg selv, og de kriteriene som en bedømmer seg ut i fra ikke lenger er formet på forhånd av tradisjonelle normer (Ziehe 1994). Det åpnes for en mulighet til kulturell frisetting, en frigjørelse fra bindingene til tradisjonene. Lønning (2000b) viser relevansen av dette for bøndene hvor han viser at det er interessen og det personlige valget som er mest avgjørende i gårdbrukernes hverdag og ikke plikten og følelsen av at man må handle på en viss måte. En velger i større grad tradisjonene og dermed må en også tenke over hvilke tradisjoner som skal være en del av sitt liv, og en del av hvem en er.

Det stilles også nye krav i samfunnet hvor blant annet arbeidsmarkedet og velferdsstaten kontrollerer og begrenser mulighetene. Riktignok påpeker Beck og Beck-Gernsheim (2002) at det er en forskjell mellom rurale og urbane regioner når det gjelder livsstil og familiestruktur. De argumenterer for at de fleste rettighetene innen velferdsstaten er for individer og ikke for familier, noe som følgelig da også vil påvirke bønder og deres familier. Individer må i økende grad velge sin biografi og ens eget liv blir et refleksivt liv (Beck og Beck- Gernsheim 2002, og Giddens 1996). I følge Giddens står mennesker ovenfor et virvar av muligheter og tilbud. Tradisjoner styrer i mindre grad enn før og individers ønsker og preferanser blir i større grad utgangspunktet for hvordan de velger å føre sine liv. Å forholde seg refleksivt til tradisjoner tolker jeg her som at individer i økende grad må tenke over og begrunne sine valg samtidig som de blir stilt til ansvar for disse valgene.

Selv om Beck og Beck-Gernsheim mener det er en forskjell mellom rurale og urbane regioner angående graden av individualisering, viser Hompland (1984) at det ikke nødvendigvis er et så klart skille mellom urbane og rurale regioner. Hompland forsøker å binde sammen de idealtypiske begrepene rural og urban gjennom begrep som det ”rurbane” og ”rurbaniseringsprosessen”. Det sentrale innenfor det rurbane er at både

bygder og byer kan ha trekk fra både den rurale og urbane kulturen, og at forskjellen mellom det urbane og det rurale ikke er gitt. I følge Hompland går ”by og land hand i hand” inn i det rurbane Norge, noe som vil si at idealtypene om det urbane og rurale ikke er to helt forskjellige fenomen, men at de er i vekselvirkning med hverandre.

På grunnlag av Homplands (1984) rurbane begrep kan det argumenteres for at også landbruksbefolkningen kan være preget av individualiseringen hvor da også de må velge sine egne tradisjoner og skrive sine egne biografier. Almås (2002:350) kan sies å støtte dette synet og skriver at; (...) ”*har landbruket som resten av det norske samfunnet gått igjennom ei gjennomgripande individualisering*”. Fornås (1994:9) viser også til relevansen av den refleksive tankegangen og skriver at: ”*Dessa drag påverkar alle i vår tid. Det gjennomsyrar såval stad som landsbygd, man som kvinnor, arbetare som medelklass, høger som venster*”.

Bønder har som tidligere nevnt alltid stått i en særstilling med tanke på at deres arbeidssted i stor grad også er deres bosted. De har i stor grad vært påvirket av tradisjonelle verdier når det gjelder odelsovertakelse, men og når det gjelder å ta vare på familieverdiene (Haugen 2002). Bønder står kanskje ikke i en særstilling i forhold til andre familier som har bygd opp bedrifter og som ønsker at bedriften skal gå i arv, men jeg fokuserer her på bønder i forhold til mer ”vanlige” yrkesdeltakere. Ifølge individualiseringstesen og den kulturelle frisettingen vil da også bønder i økende grad måtte velge sine tradisjoner. De må i større grad velge om de vil ta over gården og hvor mye de vil jobbe på og utenfor gården. Denne refleksive tenkingen kan tenkes å påvirke yrkesidentiteten til bønder.

I kunnskapssamfunnet hvor økende utdanning er et fremtredende trekk, står selvrealisering sentralt (Frønes og Brusdal 2001). Det vil si at det blir lagt vekt på individualitet, unikhhet og det som er meningsfullt for personen. Arbeidstakere i det moderne arbeidslivet ønsker at jobben skal være interessant og gi mening for en selv (Frønes og Brusdal 2001). Dette kan sammenfalle med det individualiserte samfunnet hvor det vektlegges at mennesker i økende grad må velge hvordan de vil føre sine liv, og

interessene i stor grad er avgjørende for hvilke valg man tar i forhold til for eksempel arbeidsliv.

Hvordan kan vi så forstå identitet? Det kan være vanskelig å oppsummere et så komplekst begrep som identitet. Identitet har blitt forstått på forskjellige måter og Lønning (2000a) påpeker at det innen samfunnsvitenskapen ikke er kommet fram til en konsensus om begrepets innhold. Identitet kan knyttes opp mot mange ulike aspekt som alder, kjønn, klasse, nasjonalisme og yrke (Korsnes, Andersen og Brante 1997). Jeg vil nå se nærmere på hvordan identitet kan tolkes i tilknytning til yrke, og forsøke å definere yrkesidentitetsbegrepet på en konkret måte.

2.3 Identitet

I den samfunnsvitenskapelige diskusjonen av det post moderne samfunnet har identitetsbegrepet en sentral plassering (Korsnes 1994). I det Ziehe (1994) karakteriserer som det moderne samfunnet mister som tidligere nevnt tradisjonene for arbeid og identitet sin selvklarhet og blir dermed satt spørsmålstegn ved. En kan diskutere om det har gått fra en tradisjonell identitet til en detradisjonell identitet i dagens samfunn. En tradisjonell identitet kan forstås som at identiteten i høy grad er et uttrykk av tradisjonene, og at den blir tatt for gitt (Brandth 2002b). En detradisjonell identitet vil si at tradisjonene ikke lenger påvirker identiteten i like stor grad som før, ved at identiteten er åpen for konstruksjon og rekonstruksjon (Bryant 1999). Jeg vil argumentere for å se på identitet som detradisjonelt, det vil si at yrkesidentitet i større grad må velges og reflekteres over, noe som er i tråd med individualiseringstenen. I tillegg kan det sies å være en moderne arbeidskombinasjon blant bønder i dag og ikke en tradisjonell kombinasjon. En moderne kombinasjon vil si at gårdsarbeidet i større grad kombineres med sekundære og tertiære yrker. Innenfor en tradisjonell kombinasjon ble ofte gårdsarbeidet kombinert med annet primærarbeid som skogbruk og fiske. Dette kan også ha en innvirkning på identiteten med tanke på at bønder i større grad enn tidligere reflekterer over og er bevisst sin egen identitet.

Selve begrepet identitet kommer fra det latinske ordet idem som betyr ” *den samme*” (Illeris, Katznelson, Simonsen og Ulriksen 2002:45). Identitet handler om opplevelsen av å være den samme personen, eller å være gjenkjennelig for både andre og seg selv gjennom ulike situasjoner. Hompland (1991:63) definerer identitet på denne måten;

”Det er opp til den enkelte å binda sine ulike samanhengar saman til ein identitet og til ein livsverden, til å få opplevinga av verden og seg sjøl til å henga saman. Det å skapa ein livsverden som heng saman, er å skapa sin identitet”.

Det at identiteten kan sees på som detradisjonell ved at den er åpen for endringer vil likevel ikke si at det er ikke er mulig å beskrive et menneske som *en* person. Det vil si at endringer identitetsmessig sett kan sees på som langsiktige endringer og at det derfor da er mulig å ha en opplevelse av at et menneske er ”det samme”. Giddens (1996) mener selvidentitet ikke er fastlagt, men må hele tiden skapes og opprettholdes reflektivt. I forlengelsen av dette blir yrkesidentitet sett på i denne oppgaven som en sosial konstruksjon. Et konstruksjonistisk perspektiv vil si at noe (her yrkesidentitet) blir betraktet som en kontinuerlig prosess framfor noe som er avgjort og statisk (Brandth 2002a:202). På denne måten kan yrkesidentitet sees på som relativt stabilt, samtidig som den kan forandre seg over tid.

Identitetsdannelse handler som tidligere nevnt ikke bare om forestillinger om hvem en er, men også om det handlende subjekt (Frønes 1992:37). Identitet kan dermed sees på som et uttrykk for hvem en er og hva en gjør. Hvem en er vil her bli tolket ut i fra tilhørighet, hvem en føler en tilhører, er en del av. Gården som bosted, arbeidsplass og ofte oppvekststed kan på denne måten knytte bøndene sterkt til gården. En tilhørighet til gården kan på denne måten bli et grunnlag for hvem en er. Jeg mener at både stedsidentitet og ”handlingsidentitet” er to sentrale utgangspunkt for å forstå identitet. Stedsidentitet vil si hvordan mennesker knytter sin identitet til et sted eller en bygning hvor de kan få en følelse av tilhørighet. Det vil her være den *indirekte* sammenkoblingen mellom identiteten og gården som er sentral ved at det er følelsene og meningene som skapes som er det viktige (Lønning 2000a). På denne måten blir det ikke gården i seg selv

det viktige for identiteten, men det gården representerer. Med ”handlingsidentitet” mener jeg hvordan identiteten kan bli uttrykt gjennom ulike handlinger; ”du er det du gjør”. Jeg vil dermed se nærmere på disse to innfallsvinklene til identitet som jeg mener vil være fruktbare for bønders yrkesidentitet.

2.3.1 Stedsidentitet

Identifikasjon viser til grunnmeningen med identitetsbegrepet. Identifikasjon viser til elementer som følelsen av tilhørighet og samhörighet er knyttet til. Dette er selve kjernen i skillet mellom ”oss” og ”de andre”. Elementer som vi kjenner oss igjen i, for eksempel i landskapet i hjembygda eller bygninger i hjembyen, bidrar til en følelse av enhet, tilhørighet og samhörighet (Frisvoll og Almås 2004:7). Eksempelvis er traktoren et sentralt symbol på bondeyrket og den har stor betydning for den maskuline identiteten (Brandth 2002a). Ulike bygninger og ulike objekt som traktoren kan på denne måten bli materielle symboler på enkelte menneskers identitet. For mennesket er tilknytningen til et sted eller en gruppe fortsatt avgjørende for selvoppfattelsen (Vinje 2000).

Bønder har opp gjennom tidene fått erfare såkalt bondehets (Lønning 2000a) hvor andre mennesker enten direkte eller indirekte nedvurderer bøndene. Rye (2002) viser også til at bønder kan føle en manglende anerkjennelse av sitt arbeid. Denne bondehetsen og manglende anerkjennelsen kan medføre til at bønder i større grad kan oppleve en sterkere ”vi” situasjon, hvor de deler opplevelser og erfaringer knyttet til gårdsarbeidet og bygdelivet forøvrig. En slik kollektiv identitet kan for eksempel bli uttrykt gjennom medlemskap i ulike bondeorganisasjoner.

Som tidligere nevnt er det erfaringene og tradisjonene som knytter menneskene identitetsmessig til et sted eller en bygning. Gården som tilpasning er ulik de fleste andre arbeidsplasser fordi gården for svært mange bønder er rik på meningsbærende tegn (Lønning 2000a). Lønning påpeker videre at det er et samspill mellom mennesker, natur, dyr, tradisjoner og sted, og at det nettopp er på grunn av denne helheten at en gård aldri bare blir en gård for den som driver den. Lønning (2000a:136) skriver at: (...) *”Sjølvs om garden har lite å seia for dei fleste i det daglege, er han kjelde til ei form for*

identitetsmessig forankring i det kaotiske". Det sentrale her er da hva gården representerer for bonden, tradisjonelt og erfaringsmessig, selv om det ikke alltid er like enkelt å konkretisere. Ordet bonde kommer for øvrig fra de gammelnorske ordene buandi eller bondi som betyr "den som bor" (Edelmann og Sæter 1994). En bonde er da i ordets "rette" betydning knyttet til gården, men også til jorda man bor på.

Det er her ikke blitt skilt tydelig mellom bygda og gården i seg selv. Det kan være fruktbart å påpeke at bygda i seg selv kan representere en tilhørighetsfølelse til fellesskapet, en "vi" situasjon. På denne måten knytter en sterke bånd til bygda på grunn av felles erfaringer og opplevelser. Gården kan på den andre siden representere en sterkere familie og slektsfølelse, hvor personlige opplevelser knyttes til erfaringer og tradisjoner på gården. Videre kan identitet også knyttes opp mot hva en gårdbruker gjør.

2.3.2 "Å gjøre identitet"

Handlingene er av sentral betydning innenfor perspektivet "å gjøre identitet". West og Fenstermaker (2002) viser hvordan man kan "gjøre kjønn" på tilsvarende måte som en kan "gjøre identitet". De argumenterer for at kjønn er produktet av en sosial handling. De foreslår et alternativt perspektiv på kjønn, hvor det ikke handler om å være kjønn, men "å gjøre kjønn". De viser videre til hvordan for eksempel små barn kan "endre" sin identitet fra å være en "baby" til å være en "stor jente eller stor gutt" gjennom sine handlinger. Brandth og Kvande (2003) kommer til en liknende konklusjon; de går bort fra å se på kjønn som en egenskap til å se på kjønn som noe vi gjør. Selv om små barn raskt kan endre sin kjønnsidentitet på denne måten, er det likevel den mer langsiktige endringen innen identitet jeg mener er sentral. Hovedpoenget er at identiteten kan være et uttrykk for ulike handlinger.

Forståelsen av identitet mer generelt sett kan også sies å ha gjennomgått en endring. Vinje (2000:83) karakteriserer det på denne måten; "Før var det slik at ein blei fødd inn i ein identitet, ei rolle, ein plass i verda, og tenkte ikkje større over den saka". Identitet kan som tidligere nevnt sies å ha gått fra en tradisjonell identitet (Brandth 2002b) til en detradisjonell identitet (Bryant 1999), og kan på denne måten være åpen for endringer

gjennom ulike handlinger. Likevel vil det ikke si at det er enkelthandlingene i seg selv som kan forandre synet på seg selv eller andre, men at det heller er *summen* av enkelthandlinger over tid som fører til en forandring. Hvis en bonde utelukkende arbeider på gården er det tvilsomt at yrkesidentiteten blir knyttet opp mot noe annet enn gården. Det er når bøndene arbeider i en tosidig yrkessituasjon (gårdsbruket i kombinasjon med annet lønnet arbeid) at yrkesidentiteten kan bli satt spørsmålsteget ved.

Identitet er et komplekst begrep og jeg har her forsøkt å gi identitetsbegrepet et så presist og entydig innhold som mulig ut i fra min problemstilling. Identitet er likevel et begrep som kan beskrives som et kaotisk begrep² i følge Sayer (1992). Han skriver at;

”(..) you don` t have to look far in social science to find substantial bodies of literature based on chaotic conceptions. Particularly common are searches for empirical regularities in quantitative relationships between objects which are internally heterogeneous and hence unlikely to behave consistently...” (Sayer 1992:139).

Det vil si at “kaotiske begrep” behandles ofte og at de ikke nødvendigvis har et klart og entydig innhold. Det er likevel mulig å kunne bevege seg fra et abstrakt nivå til et mer konkret nivå, det viktigste er å være bevisst denne prosessen (Sayer 1992). Jeg vil derfor diskutere ulike metodiske aspekt knyttet til dette i avsnitt 4.2.3 i metodekapittelet.

Jeg har til nå sett på ulike teorier og perspektiver på hvordan en kan forklare hvorfor mennesker handler som de gjør og hva som kan karakterisere dagens samfunn. Innenfor vilkårsanalysen vektlegges føringene og sporene som sentrale for de individuelle interessene, mens Giddens (1996) og Ziehe (1994) i større grad vektlegger menneskers ønsker, preferanser og interesser som utgangspunkt for hvordan de vil føre sine liv. Beck og Beck-Gernsheim (2002) fremhever også de individuelle valgene, men kan sies å være mer opptatt av at tradisjoner fortsatt er viktig for mennesker, tradisjonene må bare *velges* i større grad enn før. Identitetsbegrepet blir her forstått som en kombinasjon av stedet en

² Et begrep opprinnelig brukt av Marx.

tilhører, men også handlingene en utfører. Jeg vil nå bevege meg litt videre og se nærmere på ulike arbeidskombinasjoner og strukturelle endringer innen landbruket.

3.0 TIDLIGERE FORSKNING

Dette kapitlet består av tre hoveddeler. Jeg vil først gå gjennom hvordan bøndernes arbeid har forandret seg opp gjennom tidene, og deretter hvordan politiske endringer kan bidra til slike endringer i arbeidssituasjonen. I del tre av dette kapitlet vil jeg konkretisere hypotesene knyttet til bøndernes yrkesidentitet.

3.1 Historisk perspektiv på bøndernes arbeid

Dagens bønder arbeider innen flere ulike arenaer som industriarbeidere, akademikere og sykepleiere (Rye 1999a). Bygdebefolkningen har i dag en økende grad av ulike interesser, behov og bakgrunn, og er dermed en heterogen gruppe (Almås, Haugen & Johnsen 2002:11). Bønder løser hverdagens utfordringer på ulike måter hvor noen er heltidsbønder, mens andre arbeider i tillegg utenom gårdsbruket.

Det er for øvrig ikke noe nytt fenomen at bønder kombinerer gårdsarbeidet med annet arbeid. Det å kombinere gårdsbruket med både skogsarbeid, fiske eller andre primære tilpasninger har vært definert på flere ulike måter. Sogner (2003) benytter seg av begrepet *mangesysleri* som er en betegnelse på bønder som av ulike grunner (enten sesongbaserte kombinasjoner eller flere parallelle kombinasjoner) støttet seg til flere produksjonsmåter enn bare gårdsbruket. Mangesysleriet er en betegnelse på kombinasjonsøkonomien som var et forsøk på en slags risikohåndtering hvor det gjaldt å ha flere ben å stå på, siden alt sjelden slo feil samtidig (Sogner 2003). Sogner påpeker videre at tilleggsnæringer i ulike former alltid har eksistert og at også dagens praksis hvor gårdsbruket kombineres med annet lønnsarbeid kan betegnes som mangesysleri. Edelmann og Sæter (1994:27) skriver at mangesysleriet er et typisk norsk fenomen på grunn av klima, geografi og ressursgrunnlag.

Ut i fra Sogner (2003) sin betegnelse på mangesysleriet, kan det se ut som det før i tiden var mer vanlig å kombinere gårdsarbeidet med annen produksjon. Dette kan forstås som en tradisjonell kombinasjonstype hvor ulike regioner i landet kombinerte gårdsarbeidet

med fiske eller skogsarbeid (Blekesaune³ 1996). Bønder som bodde nærme kysten benyttet seg av mulighetene til fiske, mens bønder som bodde nære skogen utnyttet resurssene som var tilgjengelig der. Dagens kombinasjoner kan forstås som en moderne kombinasjon hvor det sentrale er å kombinere gårdsarbeidet med sekundære og tertiære yrker. Moderne kombinasjoner er for øvrig mer likt over hele landet, hvor de fleste bønder har muligheten til å arbeide i sekundære og tertiære yrker i tillegg til gårdsbruket. Det kan være sannsynlig at det i tradisjonelle rurale samfunn var ”enklere” å knytte yrkesidentiteten sin opp mot gårdsbruket, ettersom bøndene ofte kombinerte med skogbruk, fiske og lignende. Ettersom det i dag er mer vanlig å kombinere gårdsbruket med sekundære og tertiære yrker, kan en stille seg spørsmålet om bønder i større grad føler en slags splittelse mellom de to yrkene som gjør at de må velge ett yrke å knytte yrkesidentiteten sin opp mot. Det kan være sannsynlig at det er arbeidskombinasjonen med sekundære og tertiære yrker som gjør at bønder i økende grad må tenke over sin yrkesidentitet. Denne økte refleksiviteten er en sentral del av det senmoderne samfunnet (Giddens 1996 og Ziehe 1994), hvor mennesker må konstruere sin identitet refleksivt.

Jeg vil nå se nærmere på hvordan samfunnsmessige forandringer kan påvirke hvilke muligheter som er tilgjengelig for gårdbrukerne. Strukturelle forandringer med tanke på særlig politiske endringer er sentralt for å kunne forstå bønder og deres opplevelser av muligheter de har tilgjengelig og ikke (jf. føringer), og hvordan dette kan påvirke dem i deres daglige arbeid.

3.2 Strukturelle forandringer

Den norske landbrukspolitikken kan sies å variere mellom tre ulike akser; den liberalistiske, den teknokratiske og den populistiske (Blekesaune og Almås 2002:34). Blekesaune og Almås har hentet sin inspirasjon fra Otterstads modell og karakteriserer denne landbrukspolitikken som det *landbrukspolitiske triangel*. Det er til enhver tid et arbeidskompromiss mellom de tre aksene, men selv om alle er aktiv samtidig, vil en av dem dominere til ulike tider. Statlige reguleringshensyn vil være i fokus innenfor det teknokratiske eller den planøkonomiske dimensjonen, mens hensynet til bøndene vil være

³ Med utgangspunkt i Hetland.

sterkt innenfor en populistisk dimensjon. Innenfor den liberalistiske dimensjonen vil hensynet til markedet stå sentralt. En kan tenke seg til at en aktuell landbrukspolitikk utgjør en slags plan mellom de tre dimensjonene (Blekesaune og Almås 2002:34). Jeg vil her kort sette fokus på landbrukspolitikken fra ca. 1960- årene frem til i dag.

På 1960 tallet dominerte den planøkonomiske dimensjonen med rasjonalisering av drifta i sentrum. Det var fram til ca. midten av 1970- tallet en akseptert politikk i Norge at økt effektivitet primært skulle være det som økte bondens inntekter (Blekesaune 1996).

Et nytt paradigme ble gjeldene fra 1970 årene. Nærmere bestemt i 1975 innførte Stortinget en politikk for mer like inntekter mellom bønder og industriarbeidere som skulle gjøres gjeldene innen 1982, noe som førte til en sterk optimisme blant bøndene. Denne politikken tok mer hensyn til bøndenes ønsker og velferd enn effektiviseringspolitikken på 1960- tallet. Dette blir kalt det populistiske paradigme hvor bøndenes inntekter og levekår ble prioritert (Blekesaune 1996). Politikken resulterte til at det i 1985 var 10 % av bøndene som tidligere fulgte en deltidsstrategi som nå fulgte en heltidsstrategi. Dette kan være et tegn på at det var flere som ønsket å arbeide som heltidsbonde eller å være heltidsbonde, hvis de hadde et reelt valg.

Når det på 1980- tallet ble en overproduksjon av kjøtt og melk, fikk det populistiske paradigme en avgjørende knekk. Den liberalistiske dimensjonen fikk nå forrang hvor markedsforholdene ble sentrale (Blekesaune 1996:38). Overproduksjonen førte til at det ble reduserte subsidier for melk og kjøtt. Bønder med minst produksjon måtte søke arbeid utenfor gården, noe som igjen bidro til at deltid ble hovedmåten å organisere gårdsdriften på (Blekesaune og Almås 2002). 1980- tallet var begynnelsen på et politisk klimaskifte med nye krav om strukturrasjonalisering og markedstilpasning. Ifølge Almås m.fl. (2002:9) var resultatet av dette politiske klimaskifte at antall gårdsbruk gikk ned i raskere takt, i tillegg til at de gjenværende brukene ble større.

Blekesaune og Almås (2002) argumenterer for at vi nå er inne i et liberalistisk paradigme, hvor det har blitt sentralt å ta seg lønnsarbeid utenfor gården i tillegg til å ha en brukbar

egenkapital. På denne måten viser de hvordan ulike rammebetingelser påvirker hvilke valg som er mest gunstig for bønder til ulike tider. Det kan her trekkes en parallell til dagens WTO forhandlinger hvor det hovedsakelig forhandles om hvor åpent det internasjonale markedet skal være i form av blant annet tollrestriksjoner. Det forhandles om å ivareta mange ulike interesser, hvor Ranberg (2005) fremhever at tollkutt kan gi dramatiske utslag for det norske landbruket. Almås (2005) fremhever i en kronikk i Aftenposten at det norske jordbruket kan være inne i en skjebnetid med tanke på dagens forhandlinger. Både Ranberg og Almås fremhever på denne måten betydningen av strukturelle politiske endringer for bøndernes levemåte og hverdag.

Burton og Wilson (2006) viste i sin undersøkelse at på tross av at samfunnet i Storbritannia var blitt mer multifunksjonelt, hadde bøndene fortsatt den samme bondeidentiteten som før. Det vil si at et multifunksjonelt samfunn ikke førte til en mer multifunksjonell identitet, ettersom bøndene fortsatt hadde en identitet knyttet opp mot produksjonen av mat. Burton og Wilsons (2006) viser dermed en annen forståelse av forholdet mellom strukturelle faktorer og identitet hvor gårdbrukernes identitet ikke endres av strukturelle faktorer. Til tross for at Burton og Wilson har andre funn enn Blekesaune og Almås (2002) vil jeg i denne oppgaven undersøke om strukturelle endringer er sentrale for yrkesidentiteten til bønder ettersom norske studier (Blekesaune og Almås 2002, og Almås 2002) indikerer relevansen av disse endringene for bøndernes hverdag.

Strukturelle forandringer i samfunnet kan påvirke bønder i stor grad. Innen ulike perioder kan det være mest strategisk å arbeide mye utenfor gården, mens i andre perioder (for eksempel det populistiske paradigme) er det muligheter til å arbeide mest på gården. Dette viser at bønder opp gjennom tidene har hatt ulike muligheter når det gjelder arbeid på og utenfor gården. Fjeldavli og Bjørkhaug (2002) viser til at innholdet i yrkesrollen og yrkesidentiteten kan endres når rammevilkårene for bondeyrket endres. Et eksempel på dette er at en økende grad av mekanisering og teknologisering har ført til at der det før var en mer familiebasert produksjon, er det blitt en enmannsbasert produksjon (Almås 2002). Bonden arbeider i større grad alene på gården og sosiale funksjoner som sosiale

nettverk, fagmiljø og behov for egenutvikling i arbeidet er blitt stadig viktigere. På denne måten blir også yrkesrollen en viktigere del av identiteten. Det vil likevel ikke si at strukturelle endringer alene kan forklare yrkesidentiteten som gårdbruker. Når et samfunn utvikler seg relativt raskt fra et bondesamfunn til et industrisamfunn og videre til et kunnskapssamfunn, vil det i følge Almås være et typisk overskudd av folk med bondeidentitet; *”Du får gjerne bonden ut av landbruket og bygda, men det er vanskelegare å få landbruket og bygda ut av ”bonden””* (Almås 2002:356-357). Det kan altså være mange bønder eller tidligere bønder som fortsatt har en yrkesidentitet sterkt knyttet opp mot gårdsbruket, selv om de ikke arbeider mye på gården. Dette sitatet kan tyde på at det er flere elementer som spiller inn på bondeidentiteten. For en bonde kan familieverdier, tradisjoner, og det at gården både er en arbeidsplass og et bosted være vel så viktig som selve arbeidssituasjonen. Dette sitatet av Almås (2002) kan muligens bidra i å belyse gapet i forklaringen mellom Burton og Wilsons (2006) funn og Blekesaune og Almås' (2002) funn, hvor raske samfunnsmessige endringer ikke nødvendigvis medfører raske endringer i identiteten.

Jeg vil nå se litt nærmere på gårdbrukernes arbeid hvor arbeidssituasjonen, stedstilknytningen til gården og bøndenes profesjonalisering er fremtredende trekk. Med profesjonalisering mener jeg her at bøndene har landbruksinteresse, landbruksutdanning og er aktive medlemmer av en eller flere organisasjoner (Storstad m.fl. 2004). Jeg vil nå fremsette mine hypoteser etter hvert i de følgende avsnitt hvor hypotesene vil bane veg for analysen.

3.3 Hypoteser knyttet til yrkesidentiteten

Arbeidet har opp gjennom tidene vært en viktig del av de fleste menneskers liv, selv om formålet med arbeidet kan ha endret seg noe, eller ha ulik betydning for forskjellige mennesker. Enten arbeidets formål er økonomisk, om det er preget av forbruks interesser, eller om det er arbeidet i seg selv som er viktigst, er fellesnevneren at de fleste bruker store deler av sin tid på arbeidet (Almås, Karlsen og Thorland 1995).

3.3.1 Arbeidssituasjon

Begrepet arbeidssituasjon kan omfavne mange ulike fenomen. Jeg velger likevel her å forstå arbeidssituasjon som hvor mye gårdbrukerne arbeider både på og utenfor gården, i tillegg til hvilken produksjonstype bøndene har på deres gårdsbruk.

Det at flere og flere bønder arbeider utenfor gårdsbruket blir ofte tolket i en mer negativ enn positiv retning (Rye 2001). Lønnsarbeid utenfor gården anses som uheldig både for det agrare samfunnet generelt, og for bonden selv. En av årsakene til at det kan bli tolket i en mer negativ retning er at antall arbeidstimer på gården kan tenkes å påvirke gårdbrukerens yrkesidentitet. Rye (2001) skiller mellom deltidsbønder og kombinasjonsbønder avhengig av hva de definerer som sitt yrke. I følge Rye ser deltidsbonden på arbeidet utenom gården som sitt hovedyrke, mens kombinasjonsbøndene og heltidsbøndene ser på gårdsdriften som sitt primære yrke. Storstad m.fl. (2004) viser i spørreundersøkelsen *Trønderbonden* at det er naturlig å knytte yrkesidentiteten til ikke bare hvor mye tid en bruker på gårdsdriften, men også hvor mye tid en bruker på betalt arbeid utenfor gården. Ut i fra dette kan det se ut til at antall timer brukt både på og utenfor gården i form av arbeidstid kan ha en effekt på gårdbrukernes yrkesidentitet. Hypotesene blir her at gårdbrukere som arbeider lite utenfor gården har høyere odds for å ha gårdsidentitet, og at gårdbrukere som arbeider mye på gården har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn de som arbeider lite på gården.

Hvor mye bonden arbeider både på og utenfor gården kan også ha en sammenheng med om samboeren/ektefellen arbeider mye utenfor gården. I denne oppgaven er det mest sentrale hvor mye hoveddriveren arbeider både på og utenfor bruket. Det vil likevel ikke si at ikke ektefelles/samboers arbeid utenfor gården er sentralt for å kunne forstå hvordan arbeidet på og utenfor bruket påvirker bondens yrkesidentitet. Jeg vil nå se litt nærmere på hvordan bønder og deres samboere/ektefeller kan dele opp arbeidet seg i mellom både på og utenfor gården.

Grovt sett kan arbeidsfordelingen mellom gårdbrukeren og ektefellen/samboeren bestå av en moderne kombinasjon (Blekesaune 1996:51-52), en tradisjonell og en såkalt trippel

kombinasjon (Blekesaune og Almås 2002:23)⁴. Innen en *moderne kombinasjon* arbeider bonden heltid på gården, mens ektefellen/samboeren er ansatt utenfor gården og deltar vanligvis ikke i gårdsarbeidet. Selv om dette i prinsippet er en kjønnsnøytral kategori påpeker Blekesaune (1996) at det i 1996 var menn som i hovedsak var bonden, og kvinnene som var samboere/ektefeller.

Blekesaune og Almås (2002:23) har videreutviklet en oversikt over ulike kombinasjoner av arbeid utenom bruket⁵. I en *tradisjonell kombinasjon* er det bonden som arbeider utenfor gården, men ikke ektefellen/samboeren. Ved et *trippel kombinasjonsbruk* arbeider både bonden og ektefellen/samboeren utenom bruket. Det som kjennetegner heltids familiebruk er at verken bonden eller ektefelle/samboer arbeider utenfor bruket. Blekesaune og Almås (2002) viser videre til at det er det moderne kombinasjonsbruket og trippelkombinasjonsbruket som er i økning, mens det tradisjonelle kombinasjonsbruket hvor det er bonden og ikke ektefellen som arbeidet utenom gården, er i nedgang. Det er altså kvinnene som ektefeller/samboere som i størst grad tar arbeid utenom gården i tillegg til at det er mange bruk hvor både bonden og ektefellen tar seg arbeid utenom gården. Hvor mye samboeren/ektefellen til hoveddriveren arbeider kan i stor grad påvirke hvor mye hoveddriveren har anledning til å arbeide både på og utenfor bruket. Arbeider ektefelle/samboer mye utenfor gården er det sannsynlig at bonden selv må ta mye av ansvaret på gården, noe som igjen kan ha en effekt på gårdsidentiteten til bonden. Det er dermed mulig at det her kan foreligge en delvis spuriøs effekt ved at det er ektefelle/samboers lønnsarbeid som har en kausal virkning på bondens gårdsarbeid som igjen har en kausal virkning på bondens gårdsidentitet. Dette vil jeg vil se nærmere på i regresjonen (spuriøse sammenhenger blir diskutert i metoddelen). Jeg vil derfor undersøke om ektefelle/samboers lønnsarbeid er en sentral variabel når det gjelder hva som kan ha en effekt på bondens gårdsidentitet. Hypotesen blir her at bønder som har samboer/ektefeller som arbeider mye utenfor gården har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder som har samboere/ektefeller som arbeider lite utenfor gården.

⁴ Jeg ser her bare på arbeidsfordelinger som antas å ha en effekt på bondens gårdsidentitet og ser dermed bort fra for eksempel fritidsbruk og lignende.

⁵ Opprinnelig utviklet av Hetland og Teigen 1984.

Videre kan effekten av arbeid utenfor gården på yrkesidentiteten være forskjellig for mannlige og kvinnelige bønder. Haugen (1990:87) viser til at menn i 1990- årene kombinerte gårdsarbeidet med ulike typer maskinarbeid, men også skogbruk og fiske. Kvinnene på den andre siden arbeidet ofte innenfor service yrker (Haugen 1990 og Tviberg og Haanes 1999). Det kan dermed tenkes at lite arbeid utenfor gården fører til høyere grad av gårdsidentitet bare for kvinner, ettersom det kan være vanskeligere å knytte service yrker sammen med bonderollen, enn skogsarbeid, fiske og maskinarbeid (jf. diskusjon om kombinasjonen med primære, sekundære og tertiære yrker). Ut i fra dette vil jeg se nærmere på et samspilledd innenfor den logistiske regresjonen.

Hvor mye en arbeider både på og utenfor gårdsbruket kan også ha en sammenheng med produksjonsformen. Er det en tidkrevende produksjonsform vil sannsynligvis bonden ha mindre lønnsarbeid utenfor gården enn hvis produksjonsformen ikke er fullt så tidkrevende. Det er ifølge Tviberg og Haanes (1999) enklere for kornprodusenter enn for melkeprodusenter å kombinere gårdsarbeidet med arbeid utenom gården.

Fjeldavli og Bjørkhaug (2002) påpeker at spesielt melkebønder og husdyrprodusenter er mer bundet til gården, mye på grunn av at det er en produksjonstype som er arbeidskrevende og tar mye tid. I tillegg er det mye kveldsarbeid og helgearbeid. Dette er til forskjell fra for eksempel planteprodusenter som ikke er like bundet til gården.

Haugen (1990) argumenterer for at produksjonsformen betyr mye for både arbeidssituasjonen og for yrkesidentiteten som bonde. Det kan derfor være grunn til å anta at produksjonstypen påvirker yrkesidentiteten. Flere av kvinnene i Haugens (1990:79) undersøkelse mente at man måtte ha kyr for å kunne si at en var en ordentlig bonde. En av kvinnene beskrev det på denne måten; *"Føler meg litt som hobbybruker, fordi jeg ikke har melkekyr"*. Selv om Haugen her har tatt utgangspunkt i kvinnelige bønder kan det argumenteres for at også mannlige bønder anser husdyrproduksjon og melkeproduksjon som en større del av bonderollen, enn for eksempel kornproduksjon. Nettopp på grunn av at tiden brukt på husdyr- og melkeproduksjon er så tidkrevende kan det knyttes opp mot identiteten. Hypotesen blir her at melke- og husdyrprodusenter har

høyere odds for å ha gårdsidentitet enn korn og andre produsenter. Samtidig bør en her være oppmerksom på at produksjonsformen kan være en såkalt spuriøs variabel når det gjelder antall arbeidstimer på og utenfor gården i forhold til gårdsidentiteten. Det vil si at det er mulig at produksjonstypen kan forklare både om bonden arbeider mye på eller utenfor gården og yrkesidentiteten. Dette vil en regresjonsanalyse kunne avdekke senere.

3.3.2 Stedstilknytning

Mange gårdbrukere har vokst opp på gården de nå arbeider på, og kan på denne måten være sterkt bundet til gården med tanke på hva den representerer av erfaringer og tradisjoner. Mange gårdbrukere kan føle en sterk binding til gården ettersom det er vanlig at gården føres videre fra slekt til slekt (Haugen 1990). Det blir her sentralt hva gården og bygda generelt representerer for gårdbrukerne, om bøndene har vokst opp på gården, hadde odelsrett og om bøndene følte det var en plikt å ta over gården.

Det er flere gårdbrukere som har vokst opp på gården og mange bønder lærer gårdsarbeid ved å drive eiendommen i samarbeid med familie og slektninger (Krogh 2000). På den måten så vet ofte bøndene hva de går til og vil ha realistiske forventninger til framtiden som bonde. Det å jobbe i landbruket kan komme som en ”naturlig utvikling” for de fleste gårdbrukere (Andersen 2001). Haugen (2002) viser til at bondefamilier i større grad enn andre familier kan legge mer vekt på innlæring av ulike ferdigheter som barnet vil kunne trenge som voksen bonde. På den måten oppdrar bondefamilien odelsbarnet til en framtid på gården. Hypotesen blir her at gårdbrukere som har vokst opp på gårdsbruket har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn de som ikke har vokst opp på gården.

Haugen (2002) argumenterer for at kjønn er en sosial konstruksjon, hvor jenter og gutter kan oppleve ulike forventninger og ulike muligheter. Et eksempel på det kan være at jentene ofte kan få en slags hjelperolle i forhold til gårdsarbeidet, mens guttene får ta mer ansvar. Det kan være sannsynlig at det påvirker jenter og gutter på ulike måter når det gjelder å identifisere seg med bonderollen. Haugen viser til at foreldres forventninger og motivering av deres barn når det gjelder utdanning og yrkesvalg har betydning for hva barna faktisk velger. Det er her mulig at det eksisterer et samspill hvor effekten av å

vokse opp på gården for gårdsidentiteten er ulik for kjønna. Det kan være sannsynlig at gutter som har vokst opp på gården har sterkere gårdsidentitet enn jenter som har vokst opp på gården.

Stedstilknytningen med tanke på hva gården og bygda representerer for bonden kan ha mye å si for yrkesidentiteten. Stedstilknytningen, historien og kulturen blir sett på som viktig del av identitetsbyggingen (Krogh 2000). Bønder som er glad i bygda si på ulike måter og har en god holdning til bygda kan være en indikator på om bonden har gode og positive erfaringer og tradisjoner knyttet til hjemstedet sitt. Villa (2005a) viser til at bygda som bosted ofte blir opplevd som både trygg og god. Ettersom arbeidsstedet og bostedet for mange bønder er tett sammenvevd, kan bygda og gården være nært knyttet til yrkesidentiteten. Hypotesene blir her at gårdbrukere som syns at bygda er trygg og god har sterkere gårdsidentitet enn gårdbrukere som er uenig i at bygda er trygg og god. Ut i fra stedstilhørighet er det også en hypotese at gårdbrukere som syns de som bor på bygda har et bedre liv enn de som bor i byen har sterkere gårdsidentitet enn de som er mer uenig i dette utsagnet.

I Norge er det som tidligere nevnt fortsatt vanlig at gårdsbruk går i arv (Blekesaune og Almås 2002, og Haugen 1990). Odelsloven ble endret i 1974, noe som innebar at kjønna skulle ha formell likestilling. Den gamle tradisjonen med arv fra far til sønn falt dermed i teorien bort (Haugen 2002). Haugen påpeker for øvrig at det ikke nødvendigvis er blitt likestilling i praksis som i teorien ettersom gutter og jenter fortsatt opplever ulike muligheter og forventninger. Valget av yrke og yrkestilpasning er ikke nødvendigvis like enkelt for odelsberettigede som for andre mennesker. Nettopp det å velge om en skal benytte seg av odelsretten sin eller ikke, er i følge Haugen et valg som innebærer en livsform, familietradisjon og familiehistorie, og ikke bare et valg av yrke og bosted. Den odelsberettigede har både en rettighet til å overta gården, men kan samtidig føle en moralsk plikt til å ivareta familiens arv og tradisjoner. På grunn av det vil mange unge oppleve dette valget som vanskelig. Det er i dag en usikkerhet rundt landbrukets framtid i tillegg til at det er mange yrker å velge mellom som kan gi både bedre lønn og arbeidsbetingelser (Haugen 1990). For odelsberettigede er det i følge Uthus fremdeles

sterke normative forventninger i kulturen om å overta gården (Uthus 2002). Hypotesen blir her at gårdbrukere som hadde odelsrett til bruket har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn gårdbrukere som ikke hadde odelsrett til gårdsbruket.

Almås m.fl. (1995) viser hvordan pliktmoralen har blitt svekket gjennom tre generasjoner⁶. Det har gått fra en sterk pliktetisk mentalitet til mer vekt på valgmuligheter for de født etter 1957. Det er individet som står i fokus, mens det tidligere var tradisjonene, slektskapet og det kollektive behovet som ble vektlagt (Almås m.fl. 1995). Det vil likevel ikke si at ikke noen bønder kan føle en slags plikt til å ta over gården, selv om plikten kan være underordnet det personlige valget og egne interesser. Likevel var det i 2002 to av tre gårdbrukere som hevdet at det føltes som en plikt å drive gården videre (Løwe 2003 med utgangspunkt i LLB 2002⁷). Storstad m.fl. (2004) viser at pliktfølelsen til å føre gården videre også var en viktig grunn i 2004 for at man var bonde. Det er dermed sannsynlig at gårdbrukere som føler en plikt til å ta over gården er mer knyttet til tradisjonelle verdier og har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn gårdbrukere som ikke føler plikt til å ta over gården.

Uthus (2002) peker på at det i dag er en ny generasjon bønder som har en annen mentalitet enn tidligere. I forhold til bondeyrket er det nå andre holdninger og krav som står mer sentralt i hverdagen. Det er en mer av-ruralisert bondekultur som er i fokus i dag. Denne av-ruraliserte bondekulturen som preger den nye generasjonen, blir i mindre grad enn tidligere påvirket av de mer tradisjonelle forventningene til hva det vil si å være bonde. En av grunnene til at mange bønder lever i en mer av-ruralisert bondekultur kan være at det er stadig flere bønder som velger en utdanning og yrkestilknytning som ikke direkte er knyttet opp mot gården (Uthus 2002). Den økende individualiseringen i samfunnet gjelder på denne måten også gårdbrukerne (Almås 2002).

Rye (1999a) mener i likhet med Uthus, at det er gode grunner til å anta at yngre bønder har en svakere rural mentalitet enn den forrige generasjonen. Den nye generasjonen

⁶ Den første generasjonen er født mellom 1910-1950, den andre mellom 1940-1947, mens den siste generasjonen er født etter 1957.

⁷ LLB; Levekårsundersøkelsen for landbruksbefolkningen.

bønder har et annet syn på landbruket som både yrke og livsstil enn tidligere. De yngre bøndene velger landbruket mer som en profesjon og ikke en livsstil, noe som ifølge Rye (1999a:14) kan medføre svakere bindinger til den agrare levemåten, som igjen kan gjøre det enklere å prioritere et annet yrke. På grunnlag av dette kan det være sannsynlig å anta at eldre bønder i større grad enn yngre bønder har sin yrkesidentitet knyttet opp mot gården. Likevel kan det være en mulighet at gårdsidentiteten begynner å avta på et visst punkt i livet, ettersom odelsberettigede tar over gården etter sine foreldre. På denne måten kan foreldrene "miste" mange av sine tidligere funksjoner som gårdbrukere og dermed kan det være sannsynlig at gårdsidentiteten avtar. Jeg vil dermed også undersøke nærmere om det kan være en kurvelineær relasjon mellom alder og yrkesidentitet.

3.3.3 Profesjonelle bønder

Landbruksutdanning, landbruksinteresse og medlemskap i ulike bondeorganisasjoner er noen kjennetegn på såkalte profesjonelle bønder (Storstad m.fl. 2004). Jeg velger her å ta med både generell utdanning og landbruksfaglig utdanning. Landbruksutdanningen måler utdanning både på videregående og på høyskole og universitet. Den generelle utdanningen måler utdanning på grunnskole, videregående (hvor det blir skilt mellom yrkesfaglig og allmennfaglig utdanning), høyskole/universitet inntil fire år, og høyskole/universitet over fire år.

Frønes og Brusdal (2001) karakteriserer dagens samfunn som et kunnskapssamfunn hvor kunnskapen og utdanning stadig blir viktigere. Når arbeidet krever mer utdanning og krever mer ansvar for produktet og tjenestene, blir arbeidet enda sterkere knyttet til identiteten (Forseth og Rasmussen 2002). Uthus (2002) argumenterer, i likhet med Rye (1999a), for at det er flere bønder som velger både en utdanning og en yrkestilknytning som ikke er relatert til selve gårdsdriften, noe som igjen kan resultere i at de ikke knytter hele sitt levesett til gårdsdriften og til livet på gården.

Krogh⁸ (2000) karakteriserer hvordan det kan gå når odelsgutten på gården flytter ut og tar utdanning;

” Odelsguten min har fløtta inn te by”n og fått allergi mot ky”n.

Han studdere og sei han ska bli disponent, han skull da vel aldri ha vørti sendt!”

Rye (1999a) påpeker at unge bønder har et høyt utdanningsnivå. 20 % av bøndene som overtok gården i perioden 1993-1995 tok utdanning på høyskole eller universitet (Tviberg og Haanes 1999). I løpet av perioden 1995 til 2002 er utdanningsnivået blant gårdbrukere betydelig hevet (Løwe 2003). Ettersom mange av gårdsbrukerne tar høyere utdanning før de eventuelt tar over gården kan det påvirke interessen deres til å kombinere yrket de har utdannet seg til, med gårdsyrket (Rye 1999a). Haugen (1990) påpeker også at kommende bønder må vente i mange år for å ta over gården og har dermed god bruk for en utdanning og et yrke før de blir bønder. Utdanningen kan bli et valg som fører en bort fra hjembygda, hvor det ofte er nye bånd som knyttes og det kan dermed bli vanskeligere å flytte tilbake til hjemstedet (Uthus 2002). Krangle og Øia⁹ (2005:101) uttrykker utdanning på denne måten;

”å velge utdanning innebærer å ta kontroll over eget liv og egen framtid. Gjennom utdanning tilegner den enkelte seg kunnskaper som bryter med tradisjonelle oppfatninger, og lærer seg å tenke kritisk”.

På grunnlag av dette kan det være sannsynlig å anta at gårdbrukere som ikke tar høyere (generell) utdanning har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder med høyere utdanning.

Bønder som tar landbruksutdanning kan karakteriseres som mer profesjonelt orientert (Storstad m.fl. 2004). En kvalifiserer seg til bondeyrket når en tar landbruksutdanning, og

⁸ Med utgangspunkt i ”Nei dæven han ta!” Av Hans Rotmo 1974.

⁹ Med utgangspunkt i Beck.

det er sannsynlig at landbruksarbeidet i framtida vil kreve en mer formalisert kunnskap (Haugen 1990). Haugen viser videre til at kvinnene som valgte landbruket som yrke på 90 – tallet, tok landbruksutdanning. Det var en høyere andel av unge kvinner som tok landbruksutdanning på 90-tallet, enn unge menn. Mange av kvinnene vil profesjonalisere seg til et arbeid på gården. En av forklaringene på dette kan være at kvinnene ”tar igjen” det de ikke fikk lært i oppveksten (Haugen 1990). Tviberg og Haanes (1999) viser til at 38 % av bønder som overtok gården i perioden 1993-1999 tok en landbruksfaglig utdanning. Det var i denne perioden ikke noe skille mellom kjønna, noe som ifølge Tviberg og Haanes er som forventet ettersom fordelingen av kjønn innen landbruket etter deres mening er blitt mer jevn de siste 10 årene. Det kan dermed se ut til at landbruksutdanningen ikke skiller seg mellom kjønna. De bøndene som tar landbruksutdanning hadde en signifikant høyere tendens til å arbeide heltid på bruket. En formell landbruksutdanning kan på denne måten virke motsatt veg som generell høyere utdanning (Tviberg og Haanes 1999). Hypotesen blir her at bønder som tar landbruksutdanning har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder som ikke tar landbruksutdanning.

Tviberg og Haanes viser videre til at en landbruksfaglig utdanning har en sammenheng med hvor interessant landbruket synes å være for kommende bønder. I deres studie var det nesten alle respondentene som var enig i at bondeyrket var interessant. Dette kan tyde på at det var få bønder som hadde latt seg overtale til å ta over bruket til tross for at de ikke ville (Tviberg og Haanes 1999:107). Hypotesen blir her at bønder som har sterkere landbruksinteresse har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder med svak landbruksinteresse.

Å være medlem av en organisasjon kan også bli tolket som en profesjonell innstilling til yrket sitt (Storstad m.fl. 2004). En av årsakene til dette kan være at det er interessene og dermed også engasjementet som er i fokus. Norges Bondelag og Norsk Bonde og Småbrukarlag er de to næringspolitiske og faglige organisasjonene innenfor landbruket. Organisasjonene skal ivareta bøndenes interesser både sosialt, økonomisk og kulturelt ved å trygge jordbruksnæringen (Haugen 1990:89). Haugen setter det i en videre

sammenheng at de som er med i en av disse to organisasjonene kan ha sterkere grad av gårdsidentitet. Jeg velger her å også vurdere andre landbruksfaglige organisasjoner¹⁰ og ikke bare Norges Bondelag og Norsk Bonde og Småbrukarlag. På grunnlag av dette kan det være sannsynlig at bønder som er med i en eller flere landbruksfaglige organisasjoner har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder som ikke er med i en organisasjon.

Jeg vil nå spesifisere problemstillingen min ytterligere og fremsette tre hovedhypoteser i tilknytning til problemstillingen.

3.4 Problemstilling

Problemstillingen lyder;

Hvordan påvirker arbeidssituasjonen, stedstilknytning til gården og grad av profesjonalisering yrkesidentiteten?

Denne problemstillingen fører fram til tre konkrete hovedhypoteser om gårdbrukeres yrkesidentitet, dette for å lette fremstillingen og den kommende diskusjonen. Hypotesene er fremstilt grafisk i figur 1 og er som følger;

Hypoteser:

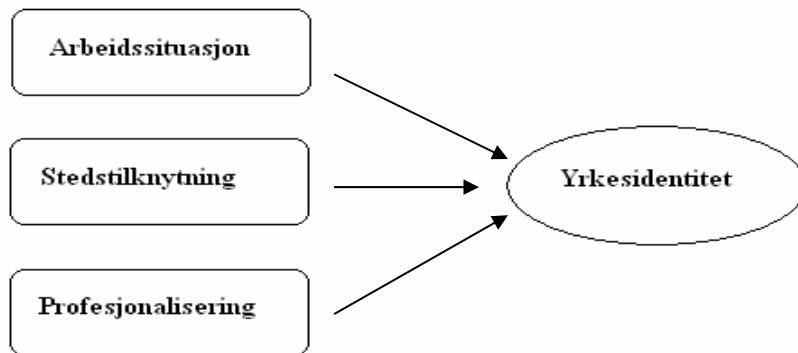
Hypotese 1: Gårdbrukere som arbeider mer på gården, er mindre i lønnsarbeid og har husdyr- eller melkeproduksjon har høyere odds for å ha gårdsidentitet.

Hypotese 2: Gårdbrukere med en sterk stedstilknytning til gården og bygda har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn andre bønder.

Hypotese 3: Profesjonelle gårdbrukere har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn gårdbrukere som ikke kan karakteriseres som profesjonelle.

¹⁰ Landbruksfaglige organisasjoner som; Landbrukets HMS-tjeneste, Norsvin, Felleskjøpet, Gilde, Prior og Landkreditt.

Figur 1: Grafisk fremstilling av de tre hovedhypotesenes forventede effekt på yrkesidentiteten.

Disse tre hypotesene kan (i en litt forenklet versjon) knyttes opp mot vilkårsanalysen, hvor den første hypotesen kan sees i sammenheng med ulike føringer i samfunnet og hvordan disse føringene påvirker bøndenes arbeidssituasjon. Videre kan arbeidssituasjonen også sees i sammenheng med de individuelle interessene, hvor bønder med mye landbruksinteresse i større grad arbeider på gården. Den andre hypotesen kan knyttes opp mot ulike sporer som er i samfunnet med tanke på i hvor stor grad tradisjoner, normer og verdier i familien kan sies å påvirke bønders handlinger. Her vil også føringene i samfunnet kunne spille en avgjørende rolle med tanke på odelsloven hvor det tidligere bare var eldste sønn som kunne ta over gården etter sin far, mens gårdsbruket i dag i teorien kan tas over av døtre også. De individuelle preferansene kan sees i sammenheng med den siste hypotesen ved at de ulike kjennetegnene på ”profesjonalisering” i yrket kan forstås som interesser ved at bøndene velger å ta landbruksutdanning eller å være med i en organisasjon fordi de ønsker det. Samtidig kan ulike føringer i samfunnet ha en effekt på i hvor stor grad bøndene for eksempel kan profesjonalisere seg gjennom en landbruksutdanning. På denne måten kan disse tre hypotesene settes litt mot hverandre med tanke på om det er føringer, sporer, individuelle interesser eller alle tre som påvirker bøndenes handlinger og yrkesidentitet. Før jeg presenterer analyseresultatene, vil jeg diskutere de metodiske aspektene i denne oppgaven.

4.0 METODE

Ut i fra min problemstilling ønsker jeg å se nærmere på ulike sammenhenger, utbredelse og kausale forbindelser i tilknytning til gårdbrukernes yrkesidentitet. Det er her da mest hensiktsmessig å benytte seg av kvantitativ metode (Holme og Solvang 1996) hvor tabellanalyse og logistisk regresjonsanalyse vil utgjøre hoveddelen.

4.1 Datainnsamling og utvalg

De data som blir benyttet er hentet fra undersøkelsen ”Trender i norsk landbruk” (Rye 2004). Formålet med Trendundersøkelsen er tredelt. Det er ønsket å bidra til den generelle kunnskapsproduksjonen om norsk landbruk, etablere en ”ressursdatabase” om landbruket og å gi et bedre kunnskapsmessig utgangspunkt for Bygdeforsknings bidrag til den løpende offentlige landbruksdebatten (Rye 2004:3). Hovedformålet er å si noe om populasjonen ”gårdbrukere”, og utvalgsrepresentativitet blir dermed veldig viktig (Holme og Solvang 1996).

Utvalget fra Trendundersøkelsen 2004 er trukket fra Produsentregisteret, hvor bortimot alle aktuelle gårdsbruk er registrert. Den praktiske gjennomføringen av Trendundersøkelsen ble utført av analyseinstituttet Sentio AS. Av bruttoutvalget på 62 326 landbruksforetak, ble 4418 gårdsbruk luket ut (samdrifter, bruk med mindre enn 5 daa, og bruk som ikke er registrert som enkeltmannsforetak). Nettoutvalget av gårdsbruk ble da på 57 908. Det er en forholdsvis liten andel av samdrifter og få bruk som ikke drives av personer, denne utlukingen anses derfor ikke som et problem i denne undersøkelsen (Rye 2004). Populasjonen i Trendundersøkelsen som en ønsker å si noe om, er dermed norske gårdbrukere som defineres som *”Personer som er hoveddrivere på gårdsbruk med et dyrka areal på minst 5 daa”* (Rye 2004:5). Det er ikke satt noen øvre eller nedre aldersgrense på grunn av at personer under 18 år eller over 70 år sjelden har gårdsdriften som sin hovedsyssel. I Trendundersøkelsen er den store majoriteten av registrerte hovedbrukere menn, noe som fører til en sterk overvekt av mannlige informanter. Hovedbrukernes partnere er ikke tatt med i undersøkelsen, selv om de kan

sies å være like mye gårdbrukere. Dette fører til en feilvridning av utvalget i populasjonen, men feilkilden vurderes likevel som akseptabel av Rye (2004).

Ut i fra 57 908 gårdsbruk ble det så trekt ut 3200 hoveddrivere. Blant annet ble informanter som deltok i 2002 undersøkelsen luket ut før utvalgstrekingen så de ikke skulle bli overbelastet. På grunn av blant annet dødsfall, avsluttet drift og ukjent adresse ble det endelige bruttoutvalget på 3144 personer. Disse fikk tilsendt spørreskjema per post hvor svarprosenten ble på 54,5 % (Rye 2004). Alstad (1993) viser til at et ”meget stort” bortfall fra brutto til nettoutvalget kan føre til at undersøkelsens resultat har begrenset verdi. Rye (2004) på den andre siden påpeker midlertidig at ved innsamling av surveydata de senere år har en lav svarprosent generelt sett vært et problem. Videre viser han at sammenlignet med andre surveyer så er en svarprosent på 54,5 % tilfredsstillende (Rye 2004:8). Et sentralt spørsmål da er om frafallet er systematisk eller ikke. I Trendundersøkelsen 2004 er det sammenlignet noen sentrale variabler med andre statistiske kilder¹¹ og det er et høyt samsvar mellom disse. Det ser dermed ikke ut som systematisk frafall er et problem i denne undersøkelsen, noe som styrker undersøkelsens representativitet. Utvalget ser ut til å representere norske bønder på en god måte, og alle enhetene i denne populasjonen hadde en sannsynlighet til å komme med i utvalget. Det er bare hvis en form for sannsynlighetsutvalg er benyttet at statistisk generalisering er mulig (Ringdal 2001). I denne undersøkelsen er det blitt brukt en enkel tilfeldig utvelgelse. Landbruksbefolkningen er som tidligere nevnt en heterogen gruppe bønder, og det er nettopp denne heterogeniteten som gjør at utvalgsteknikken er så viktig for at en skal kunne si noe om hele landbruksbefolkningen og ikke bare om de bøndene som har deltatt i undersøkelsen (Ringdal 2001). Et enkelt tilfeldig sannsynlighetsutvalg bidrar til at generalisering fra utvalg til populasjonen er mulig, hvor de resultatene som gjelder for utvalget også gjelder for landbruksbefolkningen.

¹¹ Se Rye 2004:8-10

4.2 Kvantitativ metode

4.2.1 Logistisk regresjon

Den avhengige variabelen som er valgt ut i denne analysen er om bøndene tenker på seg selv først og fremst som gårdbrukere eller om yrkesidentiteten er knyttet til et annet yrke. Den avhengige variabelen har tre svarkategorier (gårdbruker, annet yrke og vet ikke), og er på nominalt målenivå. Det er dermed på grunnlag av egenskaper knyttet til den avhengige variabelen at jeg velger logistisk regresjon som metode i min analyse. Jeg benytter meg ikke av OLS regresjon ettersom den avhengige variabelen ikke er kontinuerlig. I logistisk regresjon kan man beregne sannsynligheten for at noe vil inntreffe i forhold til sannsynligheten for at noe ikke inntreffer. I denne oppgaven vil sannsynligheten for at noe inntreffer være sannsynligheten for at man har gårdsidentitet. Innenfor dette temaet (yrkesidentitet) er det ikke etter min forståelse blitt gjennomført en analyse med logistisk regresjon før. Den logistiske regresjonen kan på denne måten i seg selv kaste et nytt lys over yrkesidentiteten blant gårdbrukere. Mye av tidligere forskning om identitet har tatt utgangspunkt i kvalitative metoder (blant annet Haugen 2002) eller andre kvantitative metoder enn logistisk regresjon (for eksempel Storstad m.fl. 2004 og Fjeldavli og Bjørkhaug 2002). Ved bruk av logistisk regresjon kan man kontrollere en bestemt sammenheng for mulig konfunderende faktorer (Skog 2004:399). En konfunderende faktor vil si en bakenforliggende variabel som kan forklare både den avhengige og den uavhengige variabelen, noe som vil si at det en opprinnelig trodde var en kausal relasjon mellom en uavhengig og en avhengig variabel kan forklares med en tredje variabel (en såkalt spuriøs eller falsk sammenheng) (Skog 2004: 39).

4.2.2 Kausalitet innenfor kvantitativ analyse

Kausalitet innebærer at en årsak frembringer en virkning (Skog 2004). Innenfor spesielt den samfunnsvitenskapelige forskningen kan det noen ganger være vanskelig å vite akkurat hva som frembringer hva. Det kan for eksempel være sannsynlig at generell utdanning blant gårdbrukere frembringer mer tid brukt på lønnsarbeid utenfor gården, men på den andre siden kan det også være sannsynlig at lønnsarbeid frembringer interessen for arbeidet og at de dermed tar høyere utdanning innen det fagfeltet. Dette kan

spesielt være tilfelle i situasjoner hvor en odelsberettiget bonde må vente i mange år for å ta over gården og dermed både arbeider og utdanner seg i mellomtiden. Innenfor samfunnsvitenskapen kan derfor ikke kausalitet forstås helt bokstavelig (Johannessen og Tufte 2002). En annen utfordring som også dukker opp innenfor kvantitativ analyse og kausalitet er såkalte spuriøse eller falske sammenhenger (Skog 2004). La oss anta at vi har en hypotese om at mye lønnsarbeid utenfor gården påvirker eller frembringer en lav gårdsidentitet. En spuriøs sammenheng innenfor denne hypotesen kan tenkes å være at det er høyere utdanning som påvirker både tid brukt på lønnsarbeidet og yrkesidentiteten. En spuriøs sammenheng er dermed en sammenheng som kan ligge forut for *både* årsak og virkning i tid (Skog 2004). En av fordelene med logistisk regresjon er at mulige spuriøse sammenhenger fanges opp i regresjonsanalysen. Det er også verdt å nevne at spuriøsitet ikke er et enten eller fenomen, men at det kan forekomme i ulike grader (Skog 2004).

Innenfor kvantitativ metode er reliabilitet og validiteten til innsamlede data sentralt for datas representativitet. Etter å ha nevnt hovedinnholdet innenfor reliabilitet og validitet vil jeg forsøke å diskutere dette under avsnittet om operasjonaliseringer.

Reliabilitet

Reliabilitet er en nødvendig forutsetning for å få testet ut de påstandene man har i problemstillingen (Holme og Solvang 1996). Reliabilitet går på hvor pålitelig målingene er, det vil si om gjentatte målinger med samme måleinstrument gir samme resultat (Ringdal 2001). Ettersom jeg benytter meg av sekundære data, er det ikke helt uproblematisk å teste påliteligheten¹², men jeg vil forsøke å vurdere blant annet undersøkelsens reliabilitet under avsnittet ”operasjonaliseringer”. En måte å vurdere reliabilitet på er å se nærmere på hvilke data som benyttes, innsamlingsmåte og bearbeiding av data (Johannessen og Tufte 2002). Det er for eksempel sentralt at spørsmålene i undersøkelsen ikke er tvetydige og kan mistolkes, og at forskeren har tastet riktige verdier inn i datamatriksen. En kan aldri være helt sikker på at utviklingen, innsamlingen og bearbeidelsen av datamaterialet ikke inneholder feil. Det som er sentralt

¹² Se Holme og Solvang (1996: 153-156).

innenfor reliabilitet er for øvrig om de feilene som er blitt gjort er systematisk eller ikke. Målefeil som ikke er systematiske vil ikke påvirke dataens pålitelighet i stor grad, mens systematiske feil i innsamlingen av data kan medføre at en trekker konklusjoner og generaliserer ut i fra et utvalg som viser seg å ikke være representativt. Lav reliabilitet kan altså føre til at sammenhenger mellom ulike variabler blir svakere og at en ikke får pålitelige målinger (Ringdal 2001). Reliabilitet er også en nødvendig forutsetning for at data kan ha høy validitet (Hellevik 2002). Høy reliabilitet er likevel ikke tilstrekkelig for høy validitet og validiteten må dermed vurderes selvstendig (Hellevik 2002).

Validitet

Validitet går på om en måler det en er interessert i å måle (Hellevik 1995). Validitet er et vurderingsspørsmål. Hellevik skiller videre mellom latente og manifeste egenskaper på ulike fenomen. Latente egenskaper vil si fenomener som ikke kan observeres direkte, noe derimot manifeste fenomeners egenskaper kan (Hellevik 2002). Yrkesidentitet kan da kalles for en latent egenskap som da bør måles gjennom mer direkte iakttakbare fenomener som kan fungere som en avspeiling av de latente. Validitet går på relasjonen mellom det teoretiske begrepet og indikatoren (Ringdal 2001). Det må derfor i denne oppgaven vurderes om de valgte indikatorene på yrkesidentitet er gode nok for å kunne måle yrkesidentiteten. Det finnes ulike former for validitet og jeg vil i denne oppgaven forsøke å vurdere spesielt innholds- og begrepsvaliditet. De kan begge sies å vurdere hvor godt operasjonaliseringen av ulike variabler er, det vil si om det er samsvar mellom de empiriske målingene av variabelen og den teoretiske definisjonen. *Innholdsvaliditet* vil si om indikatorene en har valgt ut gir en god dekning av de viktigste aspektene ved begrepet (Ringdal 2001:168). *Begrepsvaliditet* kan anvendes når en vil tolke et mål på en egenskap som er vanskelig å definere operasjonelt, for eksempel når en skal måle holdninger (Ringdal 2001:168). Ved begrepsvaliditet vurderes det om dataene er gode representasjoner av det generelle fenomenet (Johannessen og Tufte 2002:53). Konsekvensene av lav validitet er at en måler noe som er irrelevant i forhold til forskningsspørsmålet (Ringdal 2001). Høy validitet vil kunne gi et godt grunnlag for å trekke sikre konklusjoner ut i fra problemstillingen (Korsnes m.fl. 1997). Ved høy reliabilitet og validitet kan det trekkes sikre konklusjoner fra utvalget som vil gjelde for

hele populasjonen. På denne måten kan en ut i fra utvalget si noe om hver enkelt gårdbruker i populasjonen. Før jeg vurderer operasjonaliseringen av variablene vil jeg argumentere for at yrkesidentitet kan behandles empirisk.

Yrkesidentitet som en empirisk variabel

Det kan argumenteres for at identitet og livskvalitet begrepene inneholder samme utfordringer når det gjelder operasjonalisering. Mastekaasa, Moum, Næss og Sørensen (1988) argumenterer for at subjektiv livskvalitet ikke kan observeres direkte, ettersom det har utgangspunkt i den enkeltes opplevelse av sin livssituasjon. Det betyr ikke at et slikt ”kaotisk begrep” ikke kan behandles empirisk. Mastekaasa m.fl. (1988:19) vektlegger at en kan studere andre variabler som kan tjene som indikatorer for den variabelen man egentlig er interessert i. Jeg vil argumentere for at identitet kan behandles på en tilsvarende måte, ettersom både livskvalitet (Rye 1999b) og identitet kan forstås subjektivt, samtidig som de begge kan sies å være kaotiske begrep.

Når fenomen som en vil måle er abstrakte er det viktig å arbeide både med det teoretiske planet og det empiriske planet, hvor de empiriske dataene kan sees på som indikatorer på teoretiske begreper som ikke er direkte målbare (Ringdal 2001). Hvordan resultatene kan tolkes er i stor grad avhengig av metodevalgene som en gjør (Hellevik 1995). Pavot og Diener (1993:2) presenterer tre fundamentale antakelser som må ligge til grunn hvis en skal kunne måle menneskers subjektive livskvalitet¹³. Den første antakelsen går på om det er et stabilt fenomen eller ikke. Den andre antakelsen er at mennesker har tilgang til informasjonen om deres subjektive livskvalitet, det vil si om mennesker reflekterer over dette fenomenet. Den siste antakelsen er at menneskene rapporterer informasjonen videre til andre (i dette tilfelle til forskeren/forskerne). Grunnen til at jeg benytter meg av Pavot og Dieners antakelser for å kunne måle livskvalitet er at jeg vil som tidligere nevnt argumentere for at begrepene subjektiv livskvalitet og yrkesidentiteten er relativt like begrep når det gjelder å måle de empirisk. Jeg vil derfor nå se på begrepet yrkesidentitet ut i fra Pavot og Dieners tre fundamentale antakelser.

¹³ Opprinnelig begrep; Subjective well-being.

Kan så yrkesidentitet sies å være et relativt stabilt fenomen? En måte å måle stabilitet på er å sammenligne svarene på det samme spørsmålet i sammenlignbare grupper fra to separate undersøkelser som er gjennomført på to forskjellige tidspunkter (Haraldsen 1999:320). Det kan likevel oppstå problemer ved at vurderingene av spørsmålet kan ha endret seg over tid. Ved å sammenligne yrkesidentiteten fra 2002 undersøkelsen med 2004 undersøkelsen kan en se at yrkesidentiteten ikke kan sies å ha endret seg nevneverdig¹⁴. Yrkesidentitet har dermed over denne perioden¹⁵ forholdt seg stabilt, noe som forsterker antakelsen om at yrkesidentitet er et stabilt fenomen som kan behandles i analysen. Jeg vil også argumentere ut i fra Illeris m.fl. (2002) og Giddens (1996) at identitet kan sees på som relativt stabilt over tid. Det vil ikke si at ens yrkesidentitet ikke kan forandre seg, men at forandring kan sees på som en langsiktig prosess.

Den andre antakelsen går på om mennesker forholder seg refleksivt til sin egen yrkesidentitet, det vil si om de tenker over sin egen yrkessituasjon. Veenhoven (1996) argumenterer for at hvor stor ”vet ikke” kategorien er, kan gi en indikasjon på om mennesker tenker refleksivt over fenomenet eller ikke. På den opprinnelige variabelen til yrkesidentiteten var ”vet ikke” kategorien på 6,5 %. Dette kan indikere at det er mange gårdbrukere som forholder seg refleksivt til sin egen yrkesidentitet. Dette kan forsterke validiteten i spørreundersøkelsen ved at gårdbrukerne svarer bevisst og reflektert over spørsmålet som blir stilt, og på denne måten kan en måle det en er interessert i å måle. Haraldsen (1999:141) påpeker likevel at det kan være sentralt å tilby respondenter som har problemer med å svare, to valgmuligheter som de kan krysse av på; ett for dem som ikke vet nok til å svare på spørsmålet og ett for de som ikke greier å bestemme seg. Det kan være sentralt å vite hvorfor det ikke svares på det aktuelle spørsmålet (Johannessen og Tufte 2002). I dette tilfelle er det nok mer sannsynlig at noen gårdbrukere ikke klarer å bestemme seg enn at de ikke har nok kunnskaper om sin egen yrkessituasjon. Likevel kan det være at noen gårdbrukere er usikker på hva som ligger i begrepet yrkesidentitet og dermed har problemer med å svare. Hvis respondentene tolker spørsmålene forskjellig vil dette kunne påvirke dataenes reliabilitet ved at det kan bli målefeil. Det er likevel ingen

¹⁴ Se appendiks A1 og A2.

¹⁵ Det har ikke vært anledning til å sammenligne datamaterialet over lengre perioder enn to år (fra 2002 og 2004 undersøkelsen).

grunn til å anta at dette er et stort problem, selv om det ikke er gitt at alle er helt sikker på hva som ligger i begrepet yrkesidentitet.

Den siste antakelsen går på formidling til forskeren. En fordel ved standardiserte spørreskjema er at det er en lik ramme rundt spørsmålene til alle som svarer (Haraldsen 1999 og Ringdal 2001). Dette betyr nødvendigvis ikke at alle oppfatter spørsmålene likt. Ved vanskelige spørsmål viser Haraldsen til at mange ofte forenkler spørsmålet istedenfor å hoppe over det. Mange kan også svare i forhold til hva de tror er forventet. Yrkesidentiteten er likevel ikke noe som kan sies å bli diskutert daglig hos gårdbrukere, ettersom det kan sees på som en latent egenskap. Formidlingen til forskeren kan dermed bli noe unyansert. Spørsmålet om yrkesidentitet blir stilt relativt tidlig i undersøkelsen (spørsmål 12 av 72), noe som kan bidra til at de fleste ikke er trøtt eller sliten av å svare på spørsmål på dette tidspunktet. Det er for øvrig bare 3 svarkategorier. Det kan være sannsynlig at noen gårdbrukere føler at yrkesidentiteten tilhører begge yrker (en både/og kategori) og det kan være fruktbart å vite mer om hvorfor noen har krysset av på ”vet ikke” kategorien.

Enkelte av spørsmålene har også overlappende svaralternativer (for eksempel variabelen ”hvor mange timer arbeidet du på gårdsdriften?”). Det ene svaralternativet går for eksempel fra 200-850 timer, mens neste kategori går fra 850 til 1700 timer. Det ideelle innenfor spørreskjemaer er at kategoriene bør være gjensidig utelukkende (Johannessen og Tufte 2002). Nå er det likevel sannsynlig at respondentene svarer omtrentlig og avrunder timeantallet noe slik at de som arbeider 850 timer (som er et overlappende timeantall) ikke får problemer med å plassere seg på de ulike verdiene. Denne overlappingen bør dermed ikke utgjøre noe problem for reliabiliteten og den videre analysen.

Ut i fra dette kan det argumenteres at selv om yrkesidentitet er et vanskelig fenomen kan det behandles empirisk. Det neste spørsmålet nå blir om undersøkelsen ”Trender i norsk landbruk” samsvarer med disse antakelsene, det vil si om jeg ut i fra Trendundersøkelsen klarer å behandle yrkesidentitetsfenomenet på en reliabel og valid måte.

4.2.3 Operasjonaliseringer

Innenfor kvantitativ metode er det en forutsetning at en har presise og målbare uttrykk for den teoretiske problemstillingen (jf. validitetskravet) (Holme og Solvang 1996). En operasjonalisering kan sies å være mer eller mindre brukbar, og ikke enten sann eller gal (Befring 1998). En bør være klar over begrensningene som valgte indikatorer kan innbefatte.

Yrkesidentitet blir i denne oppgaven målt ut i fra ett spørsmål i Trendundersøkelsen. Det er som tidligere nevnt, tre svaralternativer til spørsmålet. Det kan være to problemer knyttet til dette. Det ene er at det kan være vanskelig å fange opp et så bredt begrep som yrkesidentitet gjennom dette ene spørsmålet. Alternativt kunne det vært flere spørsmål knyttet opp mot yrkesidentiteten før dette ”avgjørende” spørsmålet ble stilt. I tillegg er det få svaralternativer å velge mellom noe som gjør at respondentene blir oppfordret til å reflektere over sin yrkesidentitet, samtidig som de blir ”begrenset” i denne refleksjonen gjennom få svaralternativer. Det er sannsynlig at noen bønder har en yrkesidentitet knyttet opp mot to ulike yrker (gården og et annet yrke). Dette blir i så fall ikke fanget opp i denne analysen, noe som kan være uheldig. Likevel mener jeg at denne variabelen (yrkesidentitet) er av stor verdi, ettersom det ikke tidligere er gjort omfattende studier knyttet til bønders yrkesidentitet. Yrkesidentitet kan ha flere kjennetegn, men yrkesidentitet blir i denne oppgaven forstått som en effekt av arbeidssituasjon, stedstilknytning og profesjonalisering. Hvordan kan så jeg måle arbeidssituasjon, stedstilknytning og profesjonalisering på en god måte?

Arbeidssituasjon

Arbeidssituasjon blir her forstått som hvor mange timer gårdbrukeren arbeider på og utenfor gården i tillegg til hvilken produksjonsform som er på gården. Arbeidssituasjonen kan blant annet også forstås som arbeidsmiljøet (både fysisk, psykisk og sosialt), men på grunn av oppgavens omfang velger jeg å se bort i fra denne siden ved arbeidssituasjonen. Det kan som tidligere nevnt være vanskelig å vurdere validiteten med tanke på om de valgte indikatorene dekker begrepet yrkesidentitet på en god nok måte ettersom yrkesidentitet begrepet er så komplekst.

Trendundersøkelsen har gode mål på hvor mye gårdbrukerne arbeider både på og utenfor gården, i tillegg til produksjonsformen. Det er derfor høy sannsynlighet for at disse variablene er gode indikatorer for arbeidssituasjonen slik den er definert i denne oppgaven. Innholdsvaliditeten kan dermed anses som god i dette tilfelle. Disse variablene kan videre sees på som spørsmål som går på atferd (hvor mange timer en arbeidet på og utenfor gården og produksjonstype en har). Et problem med atferdsspørsmål er at mange kan glemme eller huske feil (Ringdal 2001). Det kan tenkes at gårdbrukere ikke husker antall timer ettersom timeantallet blir målt ut i fra et helt år av gangen. På denne måten kan det bli noen unøyaktigheter som kan være en utfordring innenfor vurderingen av datas reliabilitet. Ved variabelen samboer/ektefelles lønnsarbeid, en variabel som kan tenkes å ha innvirkning på gårdbrukerens gårdsarbeid, er det en høy andel missing verdier som kan skape problemer for representativiteten. En av grunnene til at det er så mange missing verdier kan være at det er gårdbrukeren som svarer for samboeren/ektefellen i tillegg til at timeantallet gjelder for et helt år¹⁶. En må også ta i betraktning at det er 82,2 % av bøndene som har samboer/ektefelle og dermed er det mange som naturligvis faller bort innen variabelen samboer/ektefelles lønnsarbeid. Det kunne her vært fruktbart med en ekstra svarkategori hvor en kunne se hvem som ikke hadde svart på grunn av at de ikke hadde samboer/ektefelle og hvem som ikke hadde svart av andre grunner. Det er sannsynlig at det i noen tilfeller kan ha vært vanskelig å huske timeantallet og unøyaktigheter kan dermed lett oppstå, noe som påvirker reliabiliteten. Antall timer brukt på gårdsarbeid, lønnsarbeid utenfor gården og produksjonstype kan ikke sies å fullstendig dekke et så generelt begrep som arbeidssituasjon. Likevel vil jeg argumentere for at denne operasjonaliseringen er fruktbar i forhold til min problemstilling og at den har god nok validitet og reliabilitet.

Stedstilknytning

Stedstilknytning er et litt problematisk begrep som kan favne om mange ulike områder. Jeg har likevel ut i fra teori og empiri valgt å vektlegge det meningsfeltet som gården og bygda kan representere gjennom tradisjoner og tidligere erfaringer. Stedstilknytningen er operasjonalisert gjennom spørsmål i datasettet om en har vokst opp på gården, føler plikt

¹⁶ Missing verdier på =23.8 %

til å overta gården, hadde odelsrett, om det er trygt å bo på bygda og om gårdbrukere mener at de som bor på bygda har et bedre liv. Når det gjelder variabelen ”Har du vokst opp på gården?” vil jeg argumentere for at det er en god nok indikator for å kunne måle stedstilknytningen, ettersom gårdbrukere som har vokst opp på gården sannsynligvis har sterkere tradisjoner og erfaringer knyttet til gården. Det er også her høy sannsynlighet for at respondentene gir korrekte svar på en slik atferdsvariabel. Variabelen ”føler du plikt til å ta over gården” kan også bli sett på som en god nok indikator på stedstilknytning, ettersom de som føler en plikt til å ta over kanskje er mer stedsbundet enn de som ikke føler plikt. Pliktvariabelen kan sees på som en vurderingsvariabel (Johannessen og Tufte 2002) hvor respondentene beskriver hvordan de har opplevd sin situasjon.

De siste variablene jeg har valgt ut i Trendundersøkelsen som kan være en indikator på stedstilknytningen, er om en føler det er trygt og godt å bo på bygda og om de som bor på bygda har et bedre liv. Disse variablene kan være gode indikatorer ettersom de kan måle hva bygda representerer for gårdbrukeren. Likevel kan det diskuteres hvor god disse variablene er som indikatorer for tilknytning til gården, ettersom det ikke gis anledning ut i fra datasettet til å skille mellom hva bygda betyr for gårdbrukeren i motsetning til hvilken betydning gården har. Hva som er ”trygt og godt” kan også tolkes veldig forskjellig blant ulike mennesker. Noen kan oppfatte trygt og godt som ro, stabilt miljø, lite kriminalitet, at en har fast arbeid og et godt sted å bo (Villa 2005b). Det at bygda blir sett på som ”trygg og god” kan også tolkes negativt hvis man er i en livsfase hvor andre behov og verdier er viktigere. Dette kan særlig gjelde ungdomsfasen. Det trygge og gode kan på denne måten sees på som lite utfordrende og kjedelig. Likevel blir det trygge og det gode ofte gitt et positivt innhold (Villa 2005b). Disse siste variablene kan karakteriseres som holdningsvariabler. Ringdal (2001) viser til at holdninger ofte er situasjonsbetinget og holdninger kan sies å være så komplekse at måleproblemene kan være store. Ringdal påpeker at på tross av dette er holdningsvariabler en av de mest vanlige i spørreundersøkelser.

Profesjonalisering

Grad av profesjonalisering forstås her som utdanningstype (landbruksutdanning og annen utdanning), om en er medlem av en eller flere organisasjoner (deriblant Norges Bondelag og Norsk bonde og småbrukarlag), og om en har landbruksinteresse. Dette kan også karakteriseres som atferdsvariabler som jeg diskuterte under avsnittet om arbeidssituasjon, mens landbruksinteresse kan sies å være en vurderingsvariabel. Innenfor variabelen generell utdanning er det også tatt med landbruksutdanning som en kategori. Ettersom jeg også har med landbruksutdanning som en egen variabel blir landbruksutdanningen målt to ganger. Jeg ser likevel ikke på dette som et problem ettersom variabelen ”generell utdanning” bare har med om gårdbrukeren har landbruksutdanning eller ikke på et videregående nivå, mens variabelen ”landbruksutdanning” i tillegg måler grunnfag og høyskole/universitetsnivå.

Et problem som kan oppstå når en beveger seg fra det teoretiske til det empiriske planet er som Holme og Solvang (1996:149) uttrykker det;

”Selv om en ut fra egen forståelse har gjort en operasjonalisering av sitt teoretiske utgangspunkt som en mener er både dekkende og fruktbar, kan en ikke ut fra det trekke den slutningen at undersøkelsespersonene opplever dette på samme måten.”

Å få fullstendig sammenfall mellom teoretisk og operasjonalisert variabel vil i mange tilfeller være vanskelig (Holme og Solvang 1996). På tross av at jeg mener at det er gode indikatorer på arbeidssituasjonen, stedstilknytningen og profesjonalisering, er det verdt å merke seg at disse valgene kan gi store konsekvenser for tolkningen av resultatene. Det er helt sentralt å ha de valgte indikatorene i bakhodet når en analyserer resultatene, og vite at tolkningen og analysen ikke kan sees på som absolutt, men mer som relativ i forhold til valgte indikatorer. Ved bruk av primær data (data samlet inn på egenhånd) ville jeg kunne benyttet meg av mer presise variabler som i enda større grad var knyttet til min problemstilling. Likevel vil jeg argumentere for at bruk av sekundær data også kan være fruktbar hvis en er oppmerksom på konsekvensene som ulike operasjonaliseringer kan ha for den videre analysen. Jeg anser derfor validiteten som god i denne oppgaven, hvor de

empiriske operasjonaliseringene av de teoretiske variablene i stor grad kan sies å måle det som er ment å måle. Med et godt datagrunnlag hvor både reliabiliteten og validiteten anses som gode vil jeg bevege meg videre til analysen av data.

5.0 ANALYSE

I analysen vil jeg ta for meg utbredelser og ulike sammenhenger mellom variablene ved hjelp av figurer og krystabeller, for å få litt mer utdypende informasjon om problemstillingen. Ettersom jeg har en god del variabler med i denne oppgaven, er bivariate krystabeller ikke tilfredsstillende i analysen. Jeg vil derfor også utføre en logistisk regresjonsanalyse. I tabellanalysene ser jeg på statistiske sammenhenger ved hjelp av kji-kvadrattesten (χ^2)¹⁷, og styrken mellom variabler ved hjelp av Cramers V og tau-c¹⁸. Deretter vil jeg utføre en regresjonsanalyse før jeg så etter å ha testet forutsetningene presenterer resultatene. En regresjonsanalyse vil bidra til å få mer utfyllende informasjon om de uavhengige variablenes effekt på den avhengige. Styrken ved regresjonsanalyse er at det til forskjell fra krystabeller er mulig å se på den unike effekten av en uavhengig variabel på den avhengige, når andre relevante variabler blir holdt konstant.

5.1 Gårdbrukernes arbeid

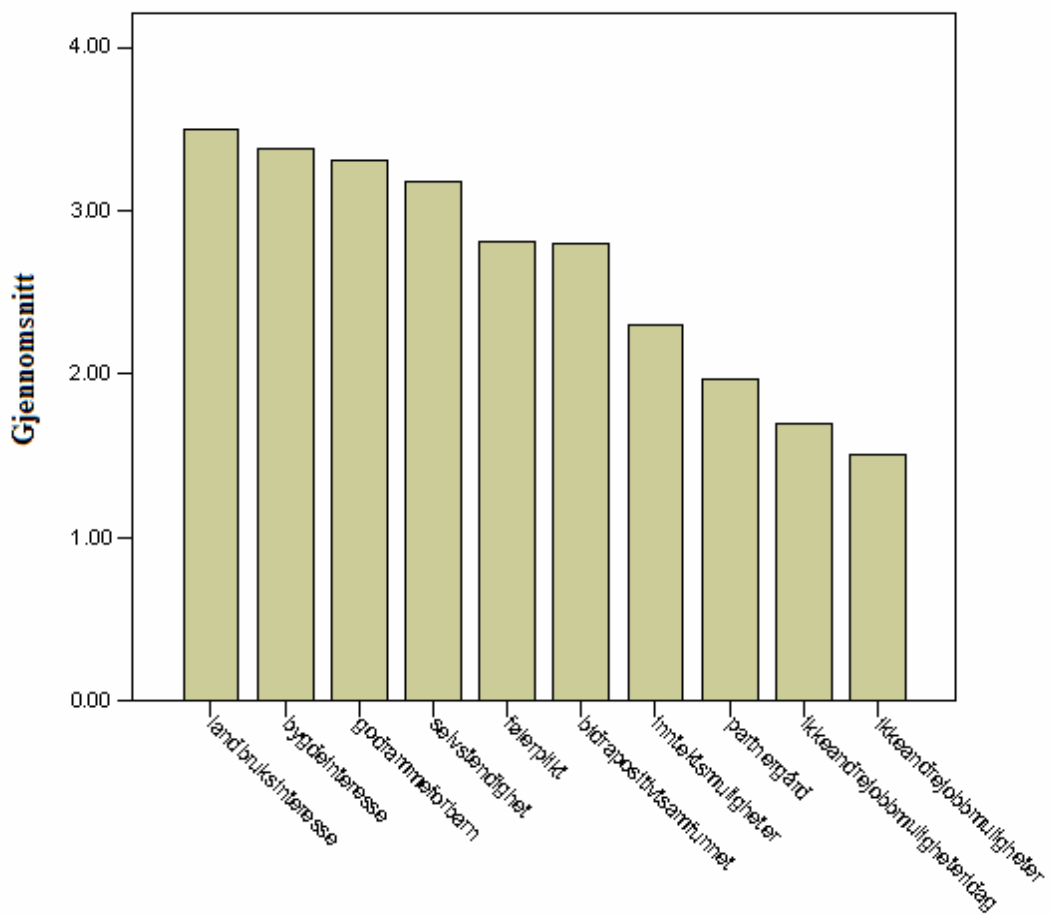
Jeg vil her forsøke å se på sammenhenger mellom uavhengige variabler og ikke bare sammenhenger mellom uavhengige og den avhengige variabelen. Årsaken til dette er blant annet at hvis det er en signifikant sammenheng mellom to uavhengige variabler kan dette være et tegn på såkalte spuriøse effekter mellom ulike variabler. Signifikante og ikke signifikante sammenhenger innenfor bivariat analyse kan på denne måten indikere hva en bør være oppmerksom på av spuriøse sammenhenger. Det er likevel i den logistiske regresjonen de mer faktiske sammenhenger kommer fram. Jeg vil se på bivariate analyser innenfor arbeidssituasjon, stedstilknytning og profesjonalisering uten at jeg nødvendigvis utelukker at variablene kan ha sammenhenger på tvers av disse kategoriene. Grunnen til at inndelingen min er på denne måten er for å gjøre analysen mer oversiktlig.

¹⁷ Med valgt signifikansnivå på 0,05.

¹⁸ Cramers V er benyttet ved nominalnivå og tau-c ved ordinalnivå. Begge disse er standardiserte mål, hvor Cramers V går fra 0 (ingen sammenheng) til +1 (perfekt sammenheng), mens tau-c går fra -1 til +1.

I denne undersøkelsen har en høyere andel (58,6 %) av norske bønder sin yrkesidentitet knyttet opp mot gården, men også en stor andel (41,3 %) har sin yrkesidentitet knyttet opp mot et annet yrke¹⁹. Jeg vil nå se litt nærmere på hvilke faktorer som ser ut til å ha mest betydning for hvorfor gårdbrukerne var gårdbrukere i 2004.

Figur 2: Hvor stor betydning har følgende forhold for at du er gårdbruker? I gjennomsnitt. Verdiene går fra 1 “ingen betydning” til 4 “stor betydning”.

Figur 2 viser en stor bredde av variabler som kan ha en sammenheng med hvorfor gårdbrukere er gårdbrukere enn det jeg har presentert tidligere i oppgaven. Grunnen til at jeg her har med alle disse variablene, er for å se om de variablene jeg har trekt frem som

¹⁹ Gjelder etter omkodning av opprinnelig variabel, hvor ”vet ikke” kategorien er slått sammen med ”annet yrke”.

sentrale variabler også er det i forhold til andre variabler, noe de ser ut til å være. Denne fremstillingen viser at det som hadde størst betydning for at gårdbrukerne var gårdbrukere er landbruksinteresse, interesse for et liv på bygda, at gårdsdriften gir en god ramme for egne barns oppvekstmiljø, og ønske om å være selvstendig. Pliktfølelsen har en gjennomsnittsverdi på opp mot 3, noe som vil si at pliktfølelse til å føre gården videre har noe betydning angående hvorfor man er gårdbruker. Likevel ser det ut til at interessen for landbruk er viktigere enn pliktfølelsen, noe som er i tråd med Lønning (2000b) og individualiseringstenen (Beck og Beck-Gernsheim 2002). Pliktfølelsen kan ha en sammenheng med om gårdbrukeren eller samboer/ektefelle hadde odelsrett til bruket eller ikke, noe jeg vil se nærmere på under avsnittet om stedstilknytning. Jeg vil nå først se litt nærmere på ulike variabler knyttet til arbeidssituasjonen.

5.1.1 Arbeidssituasjon

Ut i fra tidligere forskning ble det sannsynliggjort at gårdbrukerens arbeid på og utenfor gården, produksjonstype og partnerens arbeid utenfor gården kan ha en effekt på gårdsidentiteten til hovedbrukeren. En av de fremstilte hypotesene var at desto mindre gårdbrukerne arbeider utenfor gården desto sterkere gårdsidentitet vil de ha. I tabell 1 kan en se sammenhengen mellom gårdsidentiteten og lønnsarbeidet. Denne sammenhengen er signifikant og sterk positiv. Det vil si at ut i fra denne tabellen ser det ut til at gårdbrukere som arbeider lite utenfor gården har sterkere gårdsidentitet enn gårdbrukere som arbeider mye utenfor gården.

Tabell 1: Yrkesidentitet etter antall timer lønnsarbeid utenfor bruket. I prosent.

Gårdbrukerens lønnsarbeid						
Yrkesidentitet	> 2500 t.	1700- 2550 t.	850- 1700 t.	200- 850 t.	1-200 t.	Nei
Annet yrke	74.1	87.2	66.3	22.4	11.2	11
Gårdsidentitet	25.9	12.8	33.7	77.6	88.8	89
Total %	100	100	100	100	100	100
Total	27	368	312	201	169	507

Kjikkvadrat; 0.000, N= 1584, Cramers V; 0.661

Blant gårdbrukere som arbeider mye utenfor gården (1700-2500 timer) er det 87 % som har yrkesidentiteten sin knyttet opp mot et annet yrke. Tilsvarende var det 89 % av

gårdbrukerne som hadde gårdsidentitet av de som nesten ikke arbeidet utenfor gården. Det ser ut til å være et skille i yrkesidentitet mellom bønder som arbeider deltid (opp til ca. 850 timer) og heltid (fra 850 timer til over 2500 timer). Denne bivariate sammenhengen er i samsvar med tidligere funn av Storstad m.fl. (2004) hvor antall arbeidstimer utenfor gården har en sterk sammenheng med yrkesidentiteten.

Selv om sammenhengen mellom gårdsidentiteten og lønnsarbeid var relativt sterk kan man ikke med sikkerhet si at det ikke er andre forklaringer som også kan ligge bak både lønnsarbeidet og gårdsidentiteten. Jeg vil derfor se nærmere på ulike sammenhenger mellom andre uavhengige variabler og lønnsarbeidet. Er det andre sammenhenger som kan være relevante?

Ut i fra tidligere undersøkelser, (se blant annet Fjeldavli og Bjørkhaug 2002, og Tviberg og Haanes 1999), er husdyr- og melkeprodusenter mer ”bundet”²⁰ til gården. Det kan dermed tenkes at produksjonstypen har en innvirkning på hvor mye gårdbrukerne kan arbeide utenfor gården.

Tabell 2: Gårdbrukerens lønnsarbeid etter produksjonstype. I prosent.

Produksjonstype			
Lønnsarbeid	Melkeproduksjon	Husdyrproduksjon	Korn og annet
Mer enn 2550 timer	0.2	1.6	3.2
1700- 2550 timer	7.1	25.8	36.7
850- 1700 timer	11.5	22.7	25.4
200- 850 timer	14.5	11.9	11.5
1-200 timer	17.6	9	5.6
Deltar ikke	49.2	28.9	17.7
Total %	100	100	100
Total	524	554	504

Kjikkvadratet; 0.000, N = 1582 Cramers V; 0,289

Det er en svak sammenheng mellom lønnsarbeid og produksjonstype. Ut i fra tabell 2 kan en se at melkeprodusenter arbeider minst utenfor gården og kornprodusenter arbeider mest utenfor gården. Blant husdyrprodusenter er det mange (26 %) som arbeider fra 1700

²⁰ Med bundet mener jeg her at de tilbringer betraktelig mer tid på gården og til gårdsarbeidet enten det er av eget ønske eller av nødvendighet.

til 2550 timer samtidig som det er mange (29 %) som ikke arbeider utenfor gården. Av gårdbrukere som har melkeproduksjon, er det nesten 50 % som ikke har lønnsarbeid utenfor gården. Av korn og andre produsenter er det hele 37 % som arbeider fra 1770 til 2550 timer utenfor gården. Denne bivariate sammenhengen stemmer overens med tidligere fremsatte hypoteser om at melke- og husdyrprodusenter kan være mer bundet til gården. I tabellen ser det likevel ut til at melkeprodusenter og husdyrprodusenter er to forskjellige typer produsenter. Med dette mener jeg at selv om både husdyr- og melkeprodusenter kan sies å tilbringe mer tid på gården, ser det ut til at husdyrprodusenter i større grad kan være eller er mer fleksible med tanke på arbeidskombinasjoner. Det kan da være fruktbart å skille i større grad mellom melke- og husdyrprodusenter innenfor den empiriske forskningen. Ettersom sammenhengen mellom lønnsarbeid og produksjonstype er signifikant kan det være at nettopp denne sammenhengen kan forklare mye av sammenhengen mellom lønnsarbeid og gårdsidentitet, noe en regresjonsanalyse vil kunne avgjøre.

Videre kan det være interessant å se på sammenhengen mellom samboer/ektefelles lønnsarbeid utenfor gården og gårdbrukerens gårdsarbeid.

Tabell 3: Omfanget av gårdbrukeres gårdsarbeid etter samboer/ektefelles lønnsarbeid utenfor bruket. I prosent.

Gårdbrukerens gårdsarbeid	Partners lønnsarbeid		
	0-850 t.	850-1700 t.	1700-2500 t.
Ikke gårdsarbeid	0.9	1	1.6
1-200 timer	7.4	8.2	18.5
200-850 timer	24.2	32.3	31.3
850-1700 timer	18.6	17.1	15.6
1700-2550 timer	27.1	22.5	19.3
Mer enn 2550 timer	21.8	18.9	13.6
Total %	100	100	100
Total	528	502	243

Kjikkvadratet; 0.000, N = 1273, Tau- C: - 0.132

Sammenhengen mellom gårdbrukerens gårdsarbeid og partnerens lønnsarbeid er svak og negativ. Det vil si at høye verdier på den ene variabelen sammenfaller med lave verdier på den andre variabelen. Kort oppsummert kan en ut i fra verdiene på tau-C si at i de

tilfellene hvor partneren arbeider mye utenfor gården arbeider gårdbrukeren lite på gården. På denne måten kan tabell 3 gi et bilde av et trippel kombinasjonsbruk hvor både gårdbrukeren og partneren arbeider utenom bruket, noe som er i samsvar med at triple kombinasjonsbruk er i økning (Blekesaune og Almås 2002). Ut i fra tabell 3 kan en videre se at i de tilfellene hvor gårdbrukeren har en samboer/ektefelle som arbeider tilsvarende fulltid utenfor gården, arbeider 31 % av gårdbrukeren selv rundt 200-850 timer i året. På gårdsbruk hvor samboeren/ektefelle arbeider 850-1700 timer utenfor gården er det også en høy andel (32 %) av gårdbrukerne som arbeider fra 200 til 850 timer i året. Nesten 50 % av gårdbrukerne som har samboere/ektefelle som arbeider lite utenfor gården kan sies å arbeide heltid på gården.

5.1.2 Stedstilknytning

Ut i fra tidligere presentert teori og forskningsresultater kan det sies å være en diskusjon angående i hvor stor grad gårdbrukere kan sies å ha frie valg i forhold til odelsretten sin. Etter Martinussens (1991) vilkårsanalyse vil sporer være av avgjørende betydning for de individuelle interessene, mens det ut i fra Giddens (1996) og Ziehe (1994) vektlegges at mennesker og her da bønder har større valgfrihet i livet og dermed også når det gjelder om en skal overta gården eller ikke. Selv om det er mange som kan være enig i at det har blitt større valgfrihet, kan som tidligere diskutert gårdbrukere eller kommende gårdbrukere føle et ansvar (pliktfølelse) om å ivareta tradisjoner, bosted og arbeidsplass. Det kan derfor være interessant å se nærmere på om det er en sammenheng mellom odelsretten og gårdsidentiteten for deretter å se på sammenhengen mellom pliktfølelse og odelsretten.

Tabell 4: Yrkesidentitet etter odelsrett. I prosent.

Odelsrett				
Yrkesidentitet	Nei	Første odel	Ikke første odel	Partner odelsrett
Annet Yrke	42.9	39.1	39.9	50
Gårdsidentitet	57.1	60.9	60.1	50
Total %	100	100	100	100
Total	287	923	311	134

Kjikkvadratet; 0.094, N =1655, Cramers V; 0.062

Det viser seg for øvrig at den bivariate sammenhengen mellom gårdsidentitet og odelsrett ikke er signifikant, men det vil likevel ikke si at odelsrett ikke kan ha en effekt på gårdsidentiteten. Ut i fra tabell 4 kan en også se at det ikke er så store forskjeller mellom gårdsidentitet blant gårdbrukere som ikke hadde odelsrett og blant de som hadde første odelsrett. En mulig forklaring på at odelsrett ikke hadde en signifikant sammenheng med gårdsidentiteten kan være at variabelen ”pliktfølelse” kan bidra til at odelsberettigede har sterkere gårdsidentitet eller ikke. Det kan for eksempel tenkes at gårdbrukere som har sterk pliktfølelse og odelsrett har sterkere gårdsidentitet enn gårdbrukere som har svak pliktfølelse og odelsrett. Det kan med andre ord være en korrelasjon mellom pliktfølelse og odelsrett og det er nettopp derfor det vil være hensiktsmessig å benytte seg av multivariat regresjonsanalyse. Regresjonsanalysens sterkeste punkt er at man kan undersøke effekten av en uavhengig variabel på den avhengige, når alle andre relevante variabler blir holdt konstant. På denne måten kan en se effekten av både pliktfølelse på gårdsidentiteten og effekten av odelsrett på gårdsidentiteten samtidig som en kontrollerer for andre variabler.

Tabell 5: Pliktfølelse til å videreføre gården etter odelsrett. I prosent.

Pliktfølelse	Odelsrett			
	Nei	Første odel	Ikke første odel	Partner odelsrett
Ingen betydning	32.9	6.6	10.5	12.2
Liten betydning	21.8	18	20	27.5
Noe betydning	30.4	41.1	45.4	35.1
Stor betydning	15	34.3	24.1	25.2
Total %	100	100	100	100
Total	280	918	315	131

Kjikkvadratet; 0.000, N= 1644 Cramers V: 0.185

Sammenhengen mellom pliktfølelse og odelsrett viser seg å være signifikant. Generelt sett kan en si at pliktfølelsen har noe betydning for gårdbrukere med første odelsrett, ikke første odelsrett²¹ og der hvor partneren hadde odelsrett. Blant gårdbrukere som ikke hadde odelsrett var det en stor andel som mente at plikt ikke hadde noen betydning. Ut i

²¹ Ikke første odel vil her si at eldre søsken hadde første odelsrett, men at de sannsynligvis ikke ville eller kunne ta over gården.

fra tabell 5 kan en videre se at blant gårdbrukere som ikke hadde odelsrett var det 33 % som mente at pliktfølelsen ikke hadde noe betydning for at de var gårdbruker, men det var også 30 % som mente at pliktfølelse til å drive gården videre hadde noe betydning. Blant gårdbrukere som hadde første odelsrett var det 75 % som mente at pliktfølelsen hadde noe og stor betydning. Også blant gårdbrukere som ikke hadde første odelsrett var det en høyere andel som mente at pliktfølelsen hadde noe eller stor betydning for at de er gårdbrukere. Gårdbrukere ser også ut til å ha en pliktfølelse der hvor samboer/ektefelle hadde første odelsrett på gården, hvor 35 % følte at plikten var av noe betydning. Det er en svak sammenheng mellom odelsrett og pliktfølelsen. Denne sammenhengen kan relateres til funnene i figur 1 hvor pliktfølelse til å ta over gården i gjennomsnitt hadde ”noe betydning” for hvorfor man er gårdbruker. Odelsretten kan dermed forklare mye av sammenhengen mellom pliktfølelsen og gårdsidentiteten. Det gjenstår å se i regresjonsanalysen.

Gården og bygda kan som tidligere påpekt være viktig identitetsmessig ettersom de kan representere tradisjoner, verdier og erfaringer for bøndene (Lønning 2000b). Ut i fra det er det da interessant å se nærmere på sammenhengen mellom yrkesidentiteten og om en har vokst opp på gård eller bygda. I Tabell 6 kan en se at bønder som har vokst opp på gården de nå bor på, eller på en gård for øvrig, i større grad har sin yrkesidentitet knyttet opp mot gårdsbruket enn bønder som har vokst opp på bygda. Det ser altså ut til å være et skille mellom bønder som er vokst opp på gård versus på bygda.

Tabell 6: Yrkesidentitet etter om bonden har vokst opp på gård eller bygda forøvrig. I prosent.

	Oppvekst på gården eller bygda				
Yrkesidentitet	Dette gårdsbruk	Et gårdsbruk	Bygdeoppvekst	Delvis på bygda	Nei
Annet Yrke	38	38	58.1	64	55
Gårdsidentitet	62	62	41.9	36	45
Total %	100	100	100	100	100
Total	1205	213	160	25	60

Kjikkvadratet; 0,000 N= 1663, Cramers V; 0,145

Det er hele 62 % av bøndene som enten har vokst opp på det gårdsbruket de nå bor på (dette gårdsbruk) eller et annet gårdsbruk som har sin yrkesidentitet knyttet opp mot gården. Av bønder som har vokst opp på bygda, eller delvis har hatt en bygdeoppvekst er det henholdsvis 58 % og 64 % som har sin yrkesidentitet knyttet opp mot et annet yrke. Dette kan sees i samsvar med Haugen (2002) hvor det er grunn til å anta at kommende bønder i stor grad ”lærer” ulike ting på gården som kan være relevante i en framtidig situasjon hvor de overtar gården.

Ut i fra denne bivariante sammenhengen er det da nærliggende å anta at gården kan fremstå som et erfaringsfellesskap i større grad enn en bygd kan. Jeg vil nå se nærmere på ulike sammenhenger med utgangspunkt i profesjonalisering blant norske gårdbrukere.

5.1.3 Profesjonalisering

Den første sammenhengen jeg vil se nærmere på er landbruksutdanning og kjønn. Innenfor kapittelet om tidligere forskning kom det fram at det før kunne sies å være en høyere andel kvinner enn menn som profesjonaliserte seg gjennom landbruksutdanning (Haugen 1990), mens det på slutten av 90- tallet så ut til at kjønnsfordelingen innenfor landbruksutdanningen hadde jevnet seg ut (Tviberg og Haanes 1999).

Ut i fra tabell 7 kan det se ut til at menn har mer landbruksutdanning enn kvinner, men bare på videregående nivå. Sammenheng mellom landbruksutdanning og kjønn er svak, men signifikant. Ved landbruksutdanning på høyskole eller universitetsnivå kan det ikke

sies å være noen stor forskjell mellom kjønn. Det er for øvrig en høyere andel kvinner enn menn som ikke har noen formell landbruksfaglig utdanning i det hele tatt.

Tabell 7: Landbruksutdanning etter kjønn. I prosent.

Landbruksutdanning	Kjønn	
	Kvinne	Mann
Nei	75.6	56.3
Ja, Videregående	20.4	37.7
Ja, Universitet /høgskole	4.1	6
Total %	100	100
Total	221	1418

Kjikkvadratet; 0.000, N= 1639, Cramers V: 0.134

Sammenhengen mellom landbruksutdanning og kjønn kan ikke sies å være i samsvar med verken Haugen (1990) eller Tviberg og Haanes' (1999) tidligere funn. Dette er på grunn av at landbruksutdanningen ikke kan sies å være preget av en kvinnelig majoritet, samtidig som kjønnsfordelingen ikke kan sies å ha jevnet seg ut på dette tidspunktet. Det vil si at det er mulig at kjønnsfordelingen på et tidspunkt var jevnt fordelt, men at det ikke er tilfelle fra dette datamaterialet.

Gårdbrukere kan også sies å profesjonalisere seg gjennom medlemskap i ulike organisasjoner (Storstad m.fl. 2004), og ut i fra tabell 8 ser man at det er en sammenheng mellom gårdsidentiteten og gårdbrukerens medlemskap i en eller flere organisasjoner. Det er for øvrig litt over 90 % av gårdbrukerne som er medlem i en eller flere organisasjoner²².

Tabell 8: Gårdsidentitet etter medlemskap i en eller flere organisasjoner. I prosent.

Yrkesidentitet	Medlem i en eller flere organisasjoner	
	Ikke medlem	Medlem
Annet Yrke	83.8	37
Gårdsidentitet	16.2	63
Total %	100	100
Total	142	1527

Kjikkvadratet; 0.000, N= 1669 Cramers V; 0.266

²² Se appendiks A_3

Det er en stor forskjell mellom gårdsidentiteten til gårdbrukere som er medlem av ulike organisasjoner og ikke. Bortimot 84 prosent av gårdbrukere som ikke er medlem i en eller flere organisasjoner har yrkesidentiteten sin knyttet opp mot et annet yrke, mens 63 prosent av de som er medlem har yrkesidentiteten sin knyttet opp mot gården. Det er en svak til moderat sammenheng mellom medlemskap i en eller flere organisasjoner og gårdsidentiteten. Det er her i dette tilfelle stort samsvar mellom tidligere fremsatt hypotese om at bønder som er medlem i en eller flere organisasjoner i større grad har sin yrkesidentitet knyttet opp mot gården (Storstad m.fl. 2004).

Frem til nå antyder resultatene at profesjonalisering gjennom medlemskap i ulike organisasjoner, samt arbeidssituasjonen (med tanke på antall arbeidstimer på gården) har en sammenheng med yrkesidentiteten til bøndene. Sammenhengene mellom stedstilknytningen og yrkesidentiteten er mer usikker ettersom oppvekst på gården eller bygda hadde en signifikant sammenheng med yrkesidentiteten, mens odelsretten og yrkesidentiteten ikke hadde en sammenheng. Jeg vil nå i neste avsnitt se litt nærmere på hva som kan forklare gårdsidentiteten ved hjelp av en logistisk regresjonsanalyse.

5.2 Regresjonsanalyse

Jeg vil her bare presentere regresjonsmodellen med signifikante variabler²³. Regresjonen er bygd opp blokkvis hvor signifikansen blir lest ut i fra Wald testen ved enkeltvariabler, og kjikvadratet ved dummy- og samspill variabler. Jeg vil først vurdere om modellen i tabell 9 er en god modell før jeg så presenterer resultatene.

²³ Den fullstendige regresjonsmodellen med signifikante og ikke signifikante, er i appendiks A_4.

Tabell 9: Logistisk regresjon med signifikante variabler²⁴.

	B	Wald	Sig.	Exp(B)
Alder	0.152	6.237	0.013	1.164
Lønnsarbeid	0.817	139.1	0.000	2.265
Gårdsarbeid	0.873	84.14	0.000	2.395
Landbruksinteresse	0.958	41.33	0.000	2.605
Medlem	1.914	20.39	0.000	6.779
Produksjonstype				
Husdyrproduksjon	-0.284	1.922	0.166	0.753
Melkeproduksjon	0.855	9.815	0.002	2.351
Generell utdanning				
Videregående yrkesfaglig	-0.351	1.915	0.166	0.704
Videregående allmennfaglig	0.445	1.727	0.189	1.561
Universitet inntil 4 år	-1.012	10.33	0.001	0.363
Universitet over 4 år	-0.301	0.595	0.440	0.74
Landbruksutdanning				
Landbruksutdanning videregående	0.683	10.77	0.001	1.979
Landbruksutdanning universitet	0.071	0.033	0.856	1.073
Alderkvadrert	-0.001	5.449	0.020	0.999
Konstant	-15.179	72.63	0.000	0.000

N= 1406, Kjikvadratet; 0.000

Etter å ha testet forutsetningene på modellen²⁵ og etter å ha utført en logistisk regresjon uten de innflytelsesrike case²⁶ viser det seg at de samme variablene som var signifikante i tabell 9 også er det i regresjonstabellen uten de innflytelsesrike enhetene. Det ser dermed ikke ut til å være noen store endringer i resultatene, og jeg beholder dermed også de innflytelsesrike enhetene. Likevel kan det være av relevans å kort se nærmere på de mest innflytelsesrike enhetene. En enhet som skiller seg ut med uvanlige kombinasjoner er en bonde på 28 år, som arbeider fulltid på gården og ikke er i lønnsarbeid utenfor gården. Likevel har denne bonden yrkesidentiteten sin knyttet opp mot et annet yrke. Denne bonden har både landbruksutdanning og allmennfaglig utdanning fra videregående skole, og har kornproduksjon. Ut i fra denne kombinasjonen kan det være grunn til å anta at personen ikke har svart helt ”troverdig” med tanke på at han/hun ikke arbeider utenfor gården i det hele tatt. Jeg kan likevel ikke med sikkerhet anslå hvorfor kombinasjonene er

²⁴ Fullstendig utgave av denne modellen er i appendiks A_5.

²⁵ Multikollinearitet, diskriminering og innflytelsesrike enheter. Se appendiks A_6 til A_8. Innflytelsesrike enheter vil si Cook's D, leverage og dfbetas verdier.

²⁶ Appendiks A_9.

uvanlig. En annen bonde som også skiller seg ut har gårdsidentitet, arbeider mer utenfor enn på gården og har kornproduksjon. I tillegg har bonden ikke landbruksinteresse, ikke landbruksutdanning og er i tillegg ikke medlem i en eller flere organisasjoner. Selv om det er uvanlige kombinasjoner som her skiller seg ut vil det ikke nødvendigvis si at det er (av ulike grunner enten bevisst eller ubevisst) avgitt feil svar. Det som er relevant i denne sammenhengen er om disse enhetene i stor grad påvirker regresjonsmodellen slik at estimatene blir usikre. Det ser ikke ut til å være et problem i denne modellen, og regresjonsmodellen som presentert i tabell 9 anses derfor som en god modell.

Jeg vil her tolke modellen ut i fra oddsratio (Exp (B)) og sannsynlighet ettersom det gir en enklere tolkning enn logit verdiene (B). Oddsratioer som er høyere enn 1 viser en positiv relasjon mellom den uavhengige og den avhengige variabelen, en oddsratio på 1 viser ingen relasjon, mens en oddsratio på under 1 (fra 0 til 1) viser en negativ relasjon mellom den uavhengige og den avhengige variabelen.

Ut i fra tabell 9 kan en se at sammenhengen mellom alder og gårdsidentiteten er kurvelineær. Ved hjelp av et betinget effektplott²⁷ kan en se at gårdsidentiteten øker fram til ca. 70 års alderen, for så å stabilisere seg. Det vil si at desto eldre en blir desto høyere odds har bønder for å ha gårdsidentitet opp til ca. 70 års alderen. En mer spesifikk måte å tolke alderen på er forøvrig å undersøke kurvelinearitet i logiten for aldersvariabelen. På denne måten kan en få mer informasjon om hvordan gårdsidentiteten endrer seg med alderen²⁸. Denne logitlinjen²⁹ viser at gårdsidentiteten øker fra den første aldersgruppen (22-32 år) til den andre aldersgruppen (32-42 år), mens den synker fra aldersgruppe to til aldersgruppe tre (frem til 42-52 år). Videre øker gårdsidentiteten fra den tredje til den femte aldersgruppen (frem til 62-72 år), før den deretter synker noe igjen frem til aldersgruppen 72 til 82 år. Det kan være vanskelig å si akkurat hvorfor gårdsidentiteten endrer seg så mye i relasjon til alderen. Likevel kan det være sannsynlig at gårdsidentiteten øker fra aldersgruppe tre til aldersgruppe fem (fra 42- 52 år til 62-72 år) ettersom det kan være da mange bønder driver gården selv uten innblanding fra

²⁷ Appendiks A_10

²⁸ Det er her delt inn i seks ulike aldersgrupper med 10 årsintervall hver, hvor alderen går fra 22 til 85 år.

²⁹ Appendiks A_11

foreldrene som en tok over gården etter. Tilsvarende er det da sannsynlig at gårdsidentiteten synker i den siste aldersgruppen ettersom mange bønder da igjen overlater gården og gårdsarbeidet til noen i familien. Med utgangspunkt i regresjonsmodellen kan en dermed regne ut hva sannsynligheten er for å ha gårdsidentitet gitt visse betingelser som for eksempel alderen. Sannsynligheten for at en bonde på 20 år skal ha gårdsidentitet (hvis andre verdier settes til gjennomsnittet) er på 21 %, mens tilsvarende prosentandel for en 40 år gammel bonde er på 85 %.

Videre kan en se på de ulike sammenhenger knyttet til arbeidssituasjonen, hvor sammenhengen mellom gårdsarbeid og gårdsidentiteten er positiv og øker med 2.395 for å ha gårdsidentitet desto mer en arbeider på gården. Sagt på en annen måte øker oddsen med 139,5 % ($((e^b - 1) * 100)$) for å ha gårdsidentitet hvis en arbeider mye på gården. Sammenhengen mellom lønnsarbeid og gårdsidentitet er også positiv og oddsen øker med 126,5 % for å ha gårdsidentitet hvis en arbeider *lite* utenfor gården. Sannsynligheten for at en bonde skal ha gårdsidentitet hvis han/hun arbeider fulltid på gården og lite utenfor gården er på 99 % hvis de andre variablene blir satt til gjennomsnittsverdier³⁰. For en bonde som arbeider opp til heltid utenfor gården og lite på gården er sannsynligheten for å ha gårdsidentitet på bare 0,016 % (gitt samme betingelser som det foregående eksempelet). Det ser altså ut til at hvis de øvrige variablene settes til gjennomsnittsverdier, så har arbeidssituasjonen mye å si for om bonden har gårdsidentitet eller ikke. Disse funnene er i samsvar med Storstad m.fl. (2004) hvor tiden brukt både på og utenfor gården har en effekt på yrkesidentiteten til bonden. Når en ser på produksjonstype har bønder som driver med husdyrproduksjon 24,7 % lavere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder som driver med korn og annet. Dette funnet går altså i mot hypotesen som tidligere ble fremstilt (Fjeldavli og Bjørkhaug 2002). Melkeprodusenter på den andre siden har 135,1 % høyere odds for å ha gårdsidentitet enn korn og andre produsenter, noe som samsvarer med tidligere fremstilt hypotese (se blant annet Tviberg og Haanes 1999 og Haugen 1990). Jeg vil diskutere dette funnet senere i oppgaven.

³⁰ Det innebærer at de er ca 50 år gammel, er medlem i en eller flere organisasjoner, har melkeproduksjon og landbruksutdanning på videregående nivå blant annet.

Regresjonsanalysen viser videre at alle variablene knyttet til ”profesjonalisering” er signifikante. Bønder som har landbruksinteresse har 160,5 % høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder som ikke har landbruksinteresse. Landbruksinteresse var for øvrig den viktigste grunnen til at man var gårdbruker i 2004 som tidligere presentert i figur 2. Videre har bønder som er medlem i en eller flere organisasjoner 577,9 % høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder som ikke er medlem i en landbruksorganisasjon.

Når en ser på bønders generelle utdanning har bønder med videregående yrkesfaglig utdanning 29,6 % lavere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder med grunnskole, mens bønder med videregående allmennfaglig utdanning har 56,1 % høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder med grunnskole utdanning. Ved utdanning utenfor videregående skole kan en se at bønder med universitet eller høyskole utdanning inntil fire år har 63,7 % lavere odds for å ha gårdsidentitet enn de med grunnskole, mens bønder med universitet eller høyskoleutdanning over fire år har 26 % lavere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder med grunnskoleutdanning. Den tidligere fremsatte hypotesen knyttet til at bønder med lavere generell utdanning i sterkere grad har sin yrkesidentitet knyttet opp til gården (Rye 1999a og Haugen 1990) kan sies å delvis bekreftes. Den kan delvis bekreftes ettersom unntaket er at bønder med videregående allmennfaglig utdanning har høyere odds for å ha gårdsidentitet enn bønder med grunnskole utdanning.

Når det gjelder bønder som har utdannet seg spesifikt til gårdbrukere gjennom landbruksutdanning, viser regresjonen at landbruksutdanning både på videregående og på høyskole/universitet øker oddsen for å ha gårdsidentitet i forhold til bønder som ikke har landbruksutdanning. Med landbruksutdanning på videregående nivå øker oddsen med 97,9 % for å ha gårdsidentitet i forhold til bønder uten landbruksfaglig utdanning. Ved landbruksutdanning på høyskole/universitetsnivå øker oddsen med 7,3 %.

Landbruksinteresse, landbruksutdanning, medlemskap i organisasjon/er og generell utdanning har en klar signifikant effekt på bønders yrkesidentitet, noe som var forventet ut i fra tidligere forskning. Disse funnene er i samsvar med Storstad m.fl. (2004) hvor bønder som i større grad profesjonaliserer seg har sterkere gårdsidentitet enn andre bønder.

Variablene knyttet til teorier om stedstilknytning (som odelsrett, om en føler plikt til å ta over gården, vokst opp på gård etc.) var ikke signifikante. Heller ikke samspillvariablene var signifikante³¹. Jeg har nå sett nærmere på hypotesene knyttet til hver av de signifikante enkeltvariablene. Hva med de tre hovedhypotesene? Den første hypotesen var; Gårdbrukere som arbeider mer på gården, er mindre i lønnsarbeid og har husdyr- eller melkeproduksjon har høyere odds for å føle gårdsidentitet. Med utgangspunkt i analysen er det da grunnlag for å kunne si at den første hypotesen kan bekreftes, med unntak av at husdyrprodusenter ikke kan sies å ha høyere odds for å ha sin yrkesidentitet knyttet opp mot gården enn korn og andre produsenter. Den andre hovedhypotesen lød; Gårdbrukere med en sterk stedstilknytning til gården og bygda har høyere odds for å ha gårdsidentitet. Ettersom ingen av variablene vedrørende stedstilknytningen var signifikante kan denne hypotesen sies å avkreftes. Årsaken til dette vil jeg forsøke å diskutere nærmere senere i oppgaven. Den tredje og siste hovedhypotesen var at profesjonelle gårdbrukere har høyere odds for å ha gårdsidentitet. Hypotesen knyttet til profesjonalisering kan også bekreftes. Det ser dermed ut til at arbeidssituasjonen og profesjonalisering har en effekt på yrkesidentiteten. Jeg vil diskutere disse funnene nærmere i neste kapittel. For øvrig vil jeg minne om at disse analyseresultatene i stor grad må sees i sammenheng med de metodiske valgene (med tanke på operasjonaliseringen) som er gjennomført i denne oppgaven.

³¹ Fullstendig regresjonsmodell med signifikante og ikke signifikante variabler er i appendiks A_4.

6.0 DISKUSJON

Hvordan påvirker så arbeidssituasjonen, profesjonalisering og stedstilknytningen til gården yrkesidentiteten? Som resultatene fra analysen viste er det gårdbrukernes arbeidssituasjon og profesjonalisering som i stor grad kan forklare yrkesidentiteten. Stedstilknytningen til gården bidrar ikke til å forklare hvorfor noen bønder knytter sin yrkesidentitet opp mot gården, mens andre knytter den opp mot et annet yrke. Jeg vil nå forsøke å se disse resultatene i forhold til teori og tidligere forskning, for bedre å kunne forstå og forklare de ulike sammenhengene som ble presentert i analysen. Jeg vil først se litt nærmere på resultatene knyttet til de tre hovedhypotesene, før jeg så mer helhetlig vurderer yrkesidentiteten.

6.1 Yrkesidentitet

6.1.1 Arbeidssituasjonen bidrar til forklaringen av bønders yrkesidentitet.

Hvor mye gårdbrukeren arbeider både på og utenfor gården i tillegg til produksjonstypen på gården forklarer en del av norske bønders yrkesidentitet. Dette samsvarer med tidligere forskning som blant annet Storstad m.fl. (2004), Tviberg og Haanes (1999), Rye (2001), og Haugen (1990). Hypotesen om at melke- og husdyr produsenter har høyere odds for å ha gårdsidentitet kan sies å bli delvis bekreftet ettersom det bare var melkeprodusenter som hadde høyere odds for å ha gårdsidentitet i forhold til korn og andre produsenter. Husdyrprodusenter på den andre siden hadde ikke en signifikant høyere odds enn korn og andre produsenter for å ha gårdsidentitet. Av tidligere forskning på produksjonstype og yrkesidentitet kom det fram at tiden brukt på gården kunne være en forklaring til hvorfor melke- og husdyrprodusenter kunne ha sterkere gårdsidentitet enn korn og andre produsenter (se blant annet Tviberg og Haanes 1999, og Fjeldavli og Bjørkhaug 2002). Hva er så forskjellen mellom husdyr- og melkeprodusenter? I den bivariate analysen kom det fram at en høyere andel av melkeprodusentene arbeidet lite utenfor gården, mens husdyrprodusenter i større grad kan sies å være splittet med tanke på lønnsarbeid, hvor 26 % arbeidet mye utenfor gården, mens 29 % arbeidet lite utenfor gården. Det kan her se ut til at husdyrprodusenter i større grad enn melkeprodusenter

kombinerer gårdsarbeidet med et annet yrke, noe som kan ha en effekt på yrkesidentiteten til bøndene. En av forklaringene kan dermed være at melkeprodusenter i større grad arbeider heltid på gården. Disse resultatene viser at handlingene og atferden til bøndene med tanke på arbeidssituasjonen er sentral for yrkesidentiteten. Yrkesidentiteten er på denne måten knyttet til det bonden gjør. Identiteten kan dermed sees i sammenheng med perspektivet ”å gjøre identitet”, hvor identiteten kan være et uttrykk for ulike handlinger som bonden gjør. I dette tilfelle vil handlingene være hvor mye bonden arbeider både på og utenfor gården.

Ved at yrkesidentiteten er knyttet til handlingene, vil det forsterke argumentet at identitet kan bli sett på som detradisjonell. Det vil si at identiteten er åpen for endringer (Bryant 1999). I følge individualiseringstesens vil da identiteten i større grad bli et uttrykk av handlingene ettersom mennesker i større grad må *velge* hvordan de vil føre sine liv. Som Hompland (1991:63) skrev;

”Det er opp til den enkelte å binda sine ulike samanhengar saman til ein identitet og til ein livsverden, til å få opplevinga av verden og seg sjøl til å henga saman. Det å skapa ein livsverden som heng saman, er å skapa sin identitet”.

Lønning (2000b), Beck og Beck-Gernsheim (2002) og Almås (2002) viser hvordan valgfriheten er blitt større i dagens samfunn. Gårdbrukerne kan på denne måten velge om de vil ta seg arbeid utenfor gården i tillegg til gårdsbruket. Dette kan sees i sammenheng med arbeidsfordelingen mellom gårdbrukeren og samboeren/ektefellen (Blekesaune 1996, og Blekesaune og Almås 2002), hvor gårdbrukere med partnere kanskje kan være mer fleksible i forhold til om bonden selv kan ta seg arbeid utenfor gården.

Likevel er det til tross for økende valgmuligheter ulike føringer og sporer som vil kunne påvirke hvilke handlinger som til ulike tider er gjennomførbare. Det vil si i dette tilfelle om bonden selv nødvendigvis kan velge om hun/han vil arbeide mest på eller utenfor gårdsbruket. Det er med andre ord ikke gitt at på grunn av at individer i økende grad kan eller må velge sine biografier, så kan de velge helt fritt, noe Giddens (1996:101) påpeker;

”At det er tale om en mangfoldighet av valg betyr ikke, at alle valg er åpne for alle, eller at personene treffer alle beslutninger i full erkjennelse av rekken av mulige alternativer.”

Det vil også være slik at noen mennesker opplever at de har færre muligheter enn andre, selv om de ikke nødvendigvis har det. Tilsvarende vil det også være tilfeller hvor mennesker som har begrensede muligheter ikke opplever at de har færre muligheter enn andre. Det vil si at noen bønder kan se mulighetene i å investere i nytt utstyr på gården som gjør det mulig for dem å fortsette med gårdsdriften. Samtidig er det andre bønder som ikke ser de samme mulighetene for investering og tar seg arbeid utenfor gården. Bonden kan på denne måten selv være med på å ”bygge opp” sin yrkesidentitet. Nå er det likevel ikke alle som har muligheter eller interessen av å for eksempel investere i nytt utstyr, men poenget er at mennesker er forskjellige og kan dermed vurdere samme situasjoner på forskjellige måter.

Identiteten kan som Hompland (1991) uttrykte det knyttes sammen av bonden selv. Selv om det er ulike føringer og sporer som påvirker handlingene, er det også opp til hver enkelt bonde å skape sin identitet gjennom ulike handlinger. På denne måten kommer den aktive, reflekterte bonden³² frem i lyset, nærmere bestemt i denne oppgaven; den profesjonelle bonden.

6.1.2 Profesjonelle bønder har sterkere gårdsidentitet.

Innenfor den bivariate analysen kom det frem at det er over 90 % av gårdbrukerne som er medlem i en eller flere organisasjoner, og at det var en relativt stor forskjell på yrkesidentiteten mellom de som er medlemmer og ikke. Blant gårdbrukere som var medlem i en eller flere organisasjoner var det en høyere andel som hadde yrkesidentiteten sin knyttet opp mot gården. I den multivariate analysen kom det frem at medlemmer, landbruksinteresserte og bønder med lav generell utdanning og høy landbruksutdanning hadde høyere odds for å ha gårdsidentitet enn andre bønder. Det er i samsvar med hva en kunne forvente ut i fra tidligere forskning (Se blant annet Storstad m.fl. 2004 og Rye

³² Jeg mener på ingen måte her at bønder uten for eksempel landbruksutdanning ikke er reflekterte bønder, men at bønder som tar aktive valg i forhold til yrket sitt kanskje i større grad har gjort seg refleksjoner over dette valget.

1999a). Det er som tidligere nevnt blitt stadig viktigere at arbeidet skal være interessant og gi mening for en selv (Frønes og Brusdal 2001). I tråd med teorier om det refleksive samfunnet (Giddens 1996 og Ziehe 1994) kan det se ut til at norske bønder aktivt og bevisst *velger* landbruket som yrke. Interessene for landbruksyrket er en sentral faktor ved yrkesidentiteten (Lønning 2000b).

6.1.3 Stedstilknytning bidrar ikke til å forklare yrkesidentiteten.

Ingen av variablene knyttet opp mot stedstilknytningen var signifikante i forklaringen av bønders yrkesidentitet når det ble kontrollert for andre variabler, mens det i den bivariate analysen kom frem at pliktfølelse til å ta over gården hadde en svak sammenheng med om bonden hadde odelsrett eller ikke. Det var også en sammenheng mellom yrkesidentiteten og om bonden hadde vokst opp på gården eller bygda for øvrig. I den multivariate analysen falt altså begge disse variablene bort. Det ser dermed ikke ut til at verken odelsrett, pliktfølelse, oppvekst på gården/bygda, og hva bygda representerer (trygg og god og de som bor på bygda har et bedre liv enn de som bor i byen), påvirker yrkesidentiteten når en sammenligner med andre variabler som går på arbeidssituasjon og profesjonalisering. Hvorfor er det slik?

En mulig forklaring kan være at bøndene i større grad enn tidligere anser gårdsbruket for å være et yrke og ikke en livsstil. Innenfor det landbruksfaglige miljøet har det har lenge vært en pågående diskusjon om det å være en bonde er en livsstil eller et yrke. Fjeldavli og Bjørkhaug (2002) påpeker at for bønder kan det være vanskeligere å skille mellom arbeid og fritid. Rye (1999a) viser til at begrepet bonde er blitt forstått som en livsstil, en levemåte hvor ikke bare arbeidssfæren er sentral. En bonde blir etter denne forståelsen en slags mental tilstand som griper inn i alle aspekter av hverdagslivet (Rye 1999a:5). Til tross for dette mener Rye at det å være bonde er mer et yrke i dag enn før, noe som kan se ut til å stemme overens med resultatene i denne oppgaven. En mulig forklaring til hvorfor ikke stedstilknytningen er sentral for bønders yrkesidentitet kan dermed være at bønder i større grad enn før skiller mellom arbeidet de utfører og fritiden de har. Et eksempel som kan illustrere dette er at det kan være mange bønder som kan føle at bygda er et trygt og godt sted, og at bygda er et bedre sted å bo enn byen, men at de ikke nødvendigvis

knytter bostedet opp mot arbeidet. Det vil si at en mulig forklaring kan være at mange bønder som arbeider innenfor sekundær eller tertiær næringen fortsatt kan verdsette det å bo ”trygt og godt”, men at de også kan sette pris på å arbeide i byen.

En frekvensoversikt viser for øvrig at majoriteten³³ av bøndene er delvis eller helt enig at gårdsdriften er mer en livsstil enn et yrke. Disse resultatene støtter dermed ikke opp om forklaringen om at bønder i større grad anser gårdsarbeidet for et yrke og ikke en livsstil. Det kan likevel her være et skille mellom bønder som arbeider mest på gården og bønder som arbeider mest utenfor gården med tanke på om gården blir sett på som en livsstil eller et yrke. Det kan være at bønder som arbeider mye på gården anser bondelivet som en livsstil, mens bønder som arbeider mye utenfor gården anser bondelivet for et yrke. Tabellanalyser mellom livsstil og gårdsarbeid og livsstil og lønnsarbeid viser at lønnsarbeid ikke har en signifikant sammenheng med om en ser på gården mer som en livsstil enn et yrke. Sammenhengen mellom gårdsarbeid og livsstil er derimot signifikant, hvor det er en litt høyere andel av bønder som arbeider mye på gården som er helt enig i at gårdsdriften er mer en livsstil enn et yrke. Denne sammenhengen er dog relativt svak.

Rye (1999a) viste at det var spesielt yngre bønder som valgte landbruket som en profesjon og ikke en livsstil. Det kan da også være en mulighet at det spesielt er yngre bønder som anser gårdsbruket for å være et yrke, og at det dermed er de kommende bøndene som i størst grad skiller mellom familie og slektstradisjoner og yrket de utøver. En tabellanalyse viser for øvrig at det ikke er en signifikant sammenheng mellom alder og om gården blir sett på som en livsstil eller et yrke.

Lønning (2000a) påpekte hvor sentral gården kunne være for bøndenes identitet. Det kunne derfor være sannsynlig å anta at yrkesidentiteten var knyttet til tradisjonene og erfaringene som gården representerte. Resultatene i denne oppgaven støtter ikke en slik oppfatning. Det vil si at den ”særstillingen” som mange bønder er i ved at arbeidsstedet også er bostedet (Haugen 2002), ikke bidrar til å forklare yrkesidentiteten.

³³ Se appendiks A_12

I tillegg til disse forklaringene kan det også være interessant å diskutere operasjonaliseringen i forhold til stedstilknytningen. Begrepet kan som tidligere nevnt være et vanskelig begrep å ”fange opp”. I denne oppgaven har jeg vurdert stedstilknytningsvariablene som gode nok indikatorer for dette begrepet. Jeg ser likevel verdien av og hatt tilgang til et eget datamateriale hvor jeg kunne tilpasset de empiriske indikatorene på en mer presis måte. Et eksempel på en slik tilpasning ville vært og fått mer informasjon om hva gården representerer. Som vist tidligere har jeg ut i fra Trendundersøkelsen bare hatt tilgang til å måle hva bygda representerer, og ikke gården.

En annen mulig forklaring til at stedstilknytningen ikke var signifikant i forhold til yrkesidentiteten kan være at i det tradisjonelle samfunnet var identiteten sterkere knyttet opp mot tradisjonene, verdiene og normene i familien og slekten (en tradisjonell identitet). I dag kan det, i tråd med Beck og Beck-Gernsheims (2002) individualiseringstese, være nødvendig å selv velge tradisjonene som en vil videreføre.

I tilknytning til dette kan det også diskuteres i hvor stor grad de kausale forbindelsene i denne oppgaven fanger opp kompleksiteten mellom yrkesidentiteten og tradisjonene. Gitt at identiteten og tradisjonene er mer i vekselvirkning med hverandre, øker også kompleksiteten mellom disse kausalt. Hvor en tidligere kunne si at identiteten var et uttrykk av de gjeldende tradisjonene ble det kausale forholdet enklere. Det kan dermed være at det er de kausale forbindelsene som ikke er gjort kompleks nok som gjør at relevansen at tradisjonene ikke fanges opp her. Som Tufte og Johannesen (2002) påpekte kan ikke kausalitet forstås helt bokstavelig innen samfunnsvitenskapen.

Bønder kan fortsatt være opptatt av stedstilknytning med tanke på tradisjonene og verdiene som er knyttet til familien, slekta eller gården. Sporene i samfunnet kan være en del av hvem en er selv om en ikke tenker over dette bevisst. Som Lønning (2000a) skrev: *”Sjølvs om garden har lite å seia for dei fleste i det daglege, er han kjelde til ei form for identitetsmessig forankring i det kaotiske”*. Martinussen (1991) påpeker også hvordan føringar og sporer kan forme menneske og gi seg uttrykk i individuelle interesser. Det vil si at sporene er en viktig del av hvem en er, selv om det kanskje er mer på et ubevisst

plan. Likevel ser det ikke ut til at variablene knyttet til stedstilknytningen er av avgjørende betydning for bøndernes yrkesidentitet. Selv om forvaltningstankegangen (Krogh 2000) kan være sterk, viste resultatene i denne oppgaven at egne interesser samt arbeidssituasjonen var det sentrale i forklaringen av bønders yrkesidentitet.

6.2 Hvorfor har profesjonelle bønder som arbeider mye på gården sterkere gårdsidentitet enn andre bønder?

Det er altså den profesjonelle arbeidsomme bonden som har sterkere odds for å ha gårdsidentitet. Det vil si bonden som arbeider og tilbringer mye tid på gården, og som bevisst har valgt landbruket som yrke. I tillegg har disse bøndene en sterk landbruksinteresse og involverer seg i landbruket gjennom medlemskap i ulike organisasjoner.

Handlingene med tanke på hvor mye en arbeider både på og utenfor gården er som tidligere vist en sentral innfallsvinkel til yrkesidentiteten. Når handlingene og atferden kan sies å være så sentral blir også på denne måten de strukturelle effektene eller føringene i samfunnet av betydning. Det er her lagt særlig vekt på de politiske føringene hvor politikken (som vist gjennom det ”landbrukspolitiske triangelet”) kan legge føringer på hvor mye bøndene til ulike tider kan arbeide både på og utenfor gården (Blekesaune og Almås 2002). Fjeldavli og Bjørkhaug (2002) viste også til at rammevilkårene vil kunne endre yrkesidentiteten.

Burton og Wilson (2006) undersøkte, som tidligere nevnt, om strukturelle faktorer hadde en effekt på blant annet identiteten til gårdbrukere. Nærmere bestemt undersøkte de om et multifunksjonelt samfunn førte til en multifunksjonell identitet. De konkluderte med at makro strukturer ikke hadde en effekt på bønders identitet. Det vil si at til tross for at bonden og samfunnet generelt har blitt mer multifunksjonelt så hadde ikke bondens identitet endret seg bemerkelsesverdig. I denne oppgaven viser resultatene en noe annen virkelighet hvor det ser ut til at det er arbeidssituasjonen gjennom strukturelle endringer har en effekt på bønders yrkesidentitet.

Bønder som er mer multifunksjonelle er mer sannsynlig å ha yrkesidentiteten sin knyttet opp mot et annet yrke. Med multifunksjonell mener jeg her bønder som arbeider flere steder og med ulike arbeidsoppgaver. Den multifunksjonelle bonden kan sies å ha flere funksjoner utover det å være matprodusent.

Hvorfor det er forskjell fra Burton og Wilsons (2006) undersøkelse og mine resultater kan være grunnet metodiske valg som er gjennomført, eller det kan være en mulighet at det er andre betingelser som ligger til grunn i Storbritannia enn hva som er tilfelle i Norge. Det kan være sannsynlig at på grunn av værforholdene her så har nordmenn i større grad vært som Sogner (2003) karakteriserte det ”mangesyslere” som er vant til å drive med flere ting samtidig. Det har vært en tradisjon med å ha ”flere ben å stå på”. En mulighet kan være at norske bønder til forskjell fra bønder i Storbritannia lettere omstiller seg til nye situasjoner, ettersom de er vant til å benytte seg av de ressursene som er tilgjengelig. Som Edelmann og Sæter (1994) skrev er mangesysleriet et typisk norsk fenomen på grunn av klimaet, geografien og ressursgrunnlaget. I tillegg undersøkte Burton og Wilson om et mer multifunksjonelt samfunn ga en mer multifunksjonell identitet, noe jeg ikke kan undersøke ettersom spørsmålet i trendundersøkelsen utelukker flere enn en identitet samtidig. Som tidligere nevnt kunne det vært av stor verdi å få mer informasjon om yrkesidentiteten til bøndene gjennom flere svarkategorier på spørsmålet.

Selv om ulike politiske vedtak kan gjøre det (u)mulig for bønder å selv velge hvor mye de til ulike tider vil arbeide på og utenfor gården, kan individene i dag i større grad enn tidligere sies å ha flere valgmuligheter. Giddens (1996) og Ziehe (1994) viser at samfunnet i økende grad er preget av en kulturell frisetting hvor individuelle interesser har fått en fremtredende plass. Det at en får velge selv, eller at en opplever at en får velge selv kan gjøre at en knytter handlingene sterkere til hvem en er, sterkere til sin identitet. Selvrealisering er blitt et viktig stikkord i vestlige samfunn (Frønes og Brusdal 2001) og en mulig forklaring til at profesjonelle bønder har sterkere gårdsidentitet kan være at egne valg er blitt en viktigere del av hvem en er. Innenfor et detradisjonelt perspektiv på identiteten er det ikke gitt at en bonde bare er en bonde. Det kan derfor være grunnlag for

å tro at bønder som aktivt selv velger landbruksyrket i sterkere grad knytter identiteten sin til dette yrket.

7.0 AVSLUTNING

Problemstillingen i denne oppgaven var hvordan arbeidssituasjonen, stedstilknytningen og profesjonalisering påvirket yrkesidentiteten.

Det er som tidligere nevnt etter min forståelse ikke blitt utført logistisk regresjon på temaet yrkesidentitet før. Ved å benytte både bivariat og multivariat analyse i denne oppgaven har jeg fått muligheter til å gi en mer spesifisert informasjon om ulike kausale sammenhenger som jeg ikke nødvendigvis hadde fått ved bruk av tabellanalyse. Selv om mange av resultatene som kom frem i tabellanalysen ikke gikk imot resultatene fra regresjonsanalysen, ga regresjonsanalysen flere muligheter til hvordan en skulle tolke disse sammenhengene. Det var likevel spesielt en sammenheng som viste å endre seg fra tabellanalysen til regresjonen. I tabell 6 så det ut til å være en sammenheng mellom hvor bonden vokste opp og gårdsidentiteten, hvor bønder som spesielt hadde vokst opp på gård (til forskjell fra bygda) i sterkere grad hadde en gårdsidentitet. I den logistiske regresjonen ble det kontrollert for andre relevante variabler og da falt altså denne sammenhengen bort. Hvor bonden vokste opp viste seg likevel ikke å ha en signifikant effekt på gårdsidentiteten. Videre er det ikke blitt utført så mange studier knyttet til konsekvensene som strukturelle endringer kan ha på yrkesidentiteten. Den logistiske analysen bidrar på denne måten til å få bedre kunnskap om sammenhengen mellom makro- og mikronivå.

Til tross for at en regresjonsanalyse kan vise mer kompliserte sammenhenger, er det likevel opp til hver enkelt hvor kreativ en er i utformingen med tanke på ulike sammenhenger som er mulige (både direkte, indirekte, samspilledd etc.). De resultatene som her er oppnådd må derfor sees i sammenheng med operasjonaliseringen mellom det teoretiske og det empiriske planet.

Et uventet funn i denne oppgaven var at ingen av variablene angående stedstilknytning var signifikante. Dette resultatet var uventet ettersom tidligere undersøkelser (Haugen 1990 og 2002, Krogh 2000, og Uthus 2002) viste hvor relevant blant annet odelsrett,

oppvekst på gården og pliktfølelse var for bøndene. Stedstilknytningen var antatt å være av relevans spesielt for bøndene (i forhold til andre yrkesdeltakere) ettersom gården som bosted og yrke er tett sammenvevd. Selv om stedstilknytningen ikke viste seg å være signifikant i forhold til yrkesidentiteten, vil det ikke nødvendigvis si at disse variablene ikke er sentrale for bøndene. Det vil si at sporene i samfunnet gjennom familie og slekt kan forme bøndene som mennesker, selv om det ikke nødvendigvis er disse faktorene som er det avgjørende i forhold til yrkesidentiteten.

Resultatene viste at arbeidssituasjonen har en effekt på yrkesidentiteten. Gitt at disse resultatene stemmer, hvilke konsekvenser har det for landbrukets fremtid? Når bøndenes yrkesidentitet har en sterk sammenheng med arbeidstiden brukt både på og utenfor gården, vil det være av avgjørende betydning at de bøndene som ønsker det får muligheten til å arbeide heltid på gården. På hjemmesidene til Norges Bondelag (Rulnes 2005)³⁴ står det om en deltidssbonde fra Hedmark som ikke fikk yrkesskadeerstatning etter å ha skadet seg på gården fordi han arbeidet heltid utenfor gården i tillegg til gårdsarbeidet. Han ble dermed ikke regnet som en bonde med utgangspunkt i antall timer som ble brukt på arbeidet utenfor gården. En sannsynlig tolkning her kan være at nettopp denne bonden ikke hadde muligheter til å bare arbeide på gården, men måtte arbeide utenfor gården i tillegg. Hedmarksbonden kan på denne måten belyse hvor viktig mulighetene til å få bestemme arbeidstiden på og utenfor gården er for bonden.

Strukturelle faktorer eller føringer (jf. vilkårsanalysen) vil være av stor betydning for yrkesidentiteten. Som vist gjennom Blekesaune og Almås (2002) har det landbrukspolitiske triangelet opp gjennom tidene skiftet fokus, hvor det nå i det liberalistiske regimet er sentralt å ta seg arbeid utenfor gården. Denne politikken kan derfor på mange måter gjøre at flere bønder "mister" sin gårdsidentitet ved at de må arbeide en del utenfor gården. Nå er det likevel ikke slik at det bare er tiden brukt på gårdsarbeidet som har en effekt på yrkesidentiteten. Jeg tillater meg å komme med sitatet fra Almås (2002:356-357) en gang til; *"Du får gjerne bonden ut av landbruket og bygda, men det er vanskelegare å få landbruket og bygda ut av "bonden"".*

³⁴ Med utgangspunkt i en artikkel i Nationen 02.03.2005.

Dette sitatet kan belyse hovedsakelig to ting. For det første at selv om strukturelle endringer kan ha en effekt på identiteten til gårdbrukerne, vil det ikke si at de alene kan forklare identiteten. For det andre belyser det at identiteten til gårdbrukerne kan være knyttet opp mot for eksempel gården eller bygda, selv om dette sannsynligvis ikke fanges opp i denne analysen med yrkesidentitetsbegrepet jeg har brukt. Resultatene i denne oppgaven kan tolkes ut fra en forståelse av identitet som mangfoldig. Det vil si at vi har mange identiteter som er knyttet opp mot forskjellige situasjoner og områder. Identiteten kan som vist tidligere knyttes opp mot bygda, gården, kjønn, livsstil, alder etc.

I denne oppgaven viste resultatene at også profesjonelle bønder i større grad hadde sin yrkesidentitet knyttet opp mot gården. Gitt disse resultatene vil det si at det er sentralt for kommende bønder å ha muligheten til å ta landbruksutdanning. Samtidig bør det også være muligheter for å kunne involvere seg i ulike interesseorganisasjoner, hvor bøndene aktivt kan være med å bestemme og forme sin egen fremtid i landbruket. Som Almås (1995) viste er det sivile samfunnet gjennom mulighetene bygdefolket har til å delta i ulike organisasjoner, en sentral del av vilkårene for bygdeutvikling. Det vil si at ulike organisasjoner fungerer integrerende, samtidig som det er muligheter for kompetansebygging. På denne måten er en såkalt profesjonalisering gjennom medlemskap sentralt for å utvikle egen gårdsidentitet, ved at det kan skapes en ”vifølelse”, et samhold i tillegg til at bøndene aktivt får ta del i planleggingen av deres egen hverdag.

Det at flere og flere bønder arbeider utenfor gårdsbruket blir ofte tolket i en mer negativ enn positiv retning (Rye 2001). Det blir ansett som uheldig for bonden selv, men også for det agrare samfunnet som helhet. Resultatene i denne oppgaven kan sies å støtte denne ”bekymringen” hvor det er vist at det er en sammenheng mellom antall arbeidstimer på og utenfor gården og bøndenes yrkesidentitet. Det var som tidligere nevnt opp mot 40 % av bøndene som hadde sin yrkesidentitet knyttet opp mot et annet yrke enn gården. Det kan likevel diskuteres i hvor stor grad deltidsarbeid på gården kan sies å være frivillig eller ikke. Det vil si at dersom det er flere bønder som *ønsker* å arbeide utenfor gården, så er det naturlig at deres yrkesidentitet blir knyttet opp mot et annet yrke. Er det på den

andre siden flere deltidsbønder på grunn av en mer liberalistisk politikk (Blekesaune og Almås 2002) vil det kunne ha store konsekvenser at bønder i økende grad blir skjøvet ut av landbruket. En langsiktig konsekvens av denne politikken kan være at bøndene for det første ”mister” sin gårdsidentitet. Politiske reformer er foranderlige, hvor det endres hva som står på den politiske dagsorden. Innenfor en gitt tid er det bøndene som blir prioritert, mens i en annen tid er det markedet og markedsreguleringer som er i fokus. For det andre vil det da kunne ta lang tid å få bøndene knyttet til en gårdsidentitet når det igjen skulle bli aktuelt å prioritere bøndene. Det vil da være sentralt å kunne opprettholde et landbruk i Norge som på tross av ulike politiske reformer gjør det mulig for bøndene å kunne arbeide på gården.

Bøndene er en heterogen gruppe, og det er mange ulike måter å organisere hverdagen på. Noen bønder arbeider heltid på gården, mens andre kombinerer gårdsarbeidet med et annet yrke. I tillegg er det mange bønder som utdanner seg mens de venter med å ta over gården, hvor noen utdanner seg til et yrke som ikke er knyttet til gårdsbruket, mens andre tar landbruksutdanning. Det er altså mange ulike typer bønder og en skal være forsiktig med å dra alle over en kam. Dette gjør at det kan bli litt for ”enkelt” å spørre om en bare har en yrkesidentitet, hvor det kan være flere som har en yrkesidentitet både som for eksempel lærer og bonde. Det har ikke, grunnet utformingen av spørsmålet i Trendundersøkelsen (om yrkesidentiteten), vært et godt nok grunnlag til å kunne måle om det er noen bønder som har sin yrkesidentitet knyttet opp mot to yrker samtidig. Det vil kunne gi verdifull informasjon om yrkesidentiteten, nettopp på grunn av heterogeniteten blant bøndene.

På tross av at politiske føringer kan bidra til å endre bøndenes yrkesidentitet, ser man samtidig at de bøndene som har en sterk gårdsidentitet ofte har fokus på sine egne interesser, hvor de aktivt og bevisst velger landbruket som yrke. Dette vil igjen forsterke deres gårdsidentitet gjennom deres aktive deltakelse. Det ser dermed ut til at politiske føringer vil kunne endre yrkesidentiteten gjennom arbeidssituasjonen, men bare til en viss grad ettersom yrkesidentiteten også er nært knyttet sammen med individuelle ønsker hvor bøndene selv er aktive og reflekterte.

LITTERATURLISTE:

Almås, R. (1985): *Bygdesosiologi*. Det norske Samlaget; Oslo.

Almås, R. (1995): *Bygdeutvikling*. Det norske samlaget; Oslo.

Almås, R. (2002): Norske landbruksbygder i eit hundreårs perspektiv. I Almås, R., Haugen, M.S. og Johnsen, J.P. (red): *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Tapir akademisk forlag; Trondheim.

Almås, R. (2005): *Myter og fakta om WTO*. Hentet 15.11.2005 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1154031.ece>.

Almås, R., Karlsen, K. H. og Thorland, I. (1995): *Fra pliktsamfunn til mulighetstorg. Tre generasjoner skriver sin ungdom*. Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Almås, R., Haugen, M.S. & Johnsen, J.P. (2002): Bygder og forskning i 20 år. I Almås, R., Haugen, M.S. & Johnsen, J.P. (red.) *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Tapir akademisk forlag; Trondheim.

Alstad, B. (1993): Om å måle meninger- teori og feilkilder. I *Norske meninger 1946-1993*. Alstad, B. (red). Sigma; Oslo.

Andersen, F. T. (2001): *Arbeid og det gode liv*. Rapport 3/01. Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Beck, U. og Beck- Gernsheim, E. (2002): *Individualization*. SAGE Publications; London.

Befring, E. (1998): *Forskningsmetode og statistikk*. Det Norske Samlaget; Oslo.

Blekesaune, A. (1996): Changes in ways of making a living among Norwegian farmers 1975-1990. I *Family farming in Norway*. Rapport no. 6/96; Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Blekesaune, A. & Almås, R. (2002): Fra reguleringsiver til markedsløggikk – bondehusholdets ulike strategier for å overleve. I Almås, R., Haugen, M.S. & Johnsen, J.P. (red.) *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Tapir akademisk forlag; Trondheim.

Brandth, B. (2002a): Bonden som maskulin konstruksjon. I Almås, R., Haugen, M.S. & Johnsen, J.P. (red.) *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Tapir akademisk forlag; Trondheim.

Brandth, B. (2002b): Gender identity in European family farming; a literature review. I *Sociologia Ruralis*. Volume 42, number 3. Blackwell Publishing; UK.

Brandth, B. og Kvande, E. (2003): *Fleksible fedre*. Universitetsforlaget; Oslo.

Bryant, L. (1999): The Detraditionalization of Occupational Identities in Farming in South Australia. I *Sociologia Ruralis* 39 (2) pp.236-261.

Burton, R.J.F. og Wilson, G.A. (2006): Injecting social psychology theory into conceptualizations of agricultural agency: Towards a post-productivist farmer self-identity? I *Journal of Rural Studies* 22, pp.95-115.

Edelmann, A. og Sæter, S. (1994): *Bondelandet*. Det Norske Samlaget; Gjøvik.

Fjeldavli, E. & Bjørkhaug, H. (2002): Ensomme bønder – i klemme mellom arbeid og fritid. I Almås, R., Haugen, M.S. & Johnsen, J.P. (red.) *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Tapir akademisk forlag; Trondheim.

Fornås, J. (1994): Forord. I Ziehe, T. *Kulturanalyser*. Brutus Østlings Bokforlag Sympion; Stockholm/Stehag.

Forseth, U. og Rasmussen, B. (2002): *Arbeid for livet - en innledning*. I Forseth, U. og Rasmussen, B. (red.) *Arbeid for livet*. Gyldendal akademisk; Oslo.

Frisvoll, S. og Almås, R. (2004): *Kommunestruktur mellom fornuft og følelser*. Rapport 5/04. Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Frønes, I. (1992): *Handling, refleksjon og identitet*. Notatserie 11/1992; Oslo.

Frønes, I. og Brusdal, R. (2001): *På sporet av den nye tid*. Fagbokforlaget; Bergen.

Giddens, A. (1996): *Modernitet og selvidentitet*. Hans Rietzels forlag; København.

Haraldsen, G. (1999): *Spørreskjemametodikk*. Ad Notam Gyldendal; Oslo.

Haugen, M. S. (1990): *Kvinnebonden*. Rapport 7/90. Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Haugen, M. S. (2002): Odelsjenter- likestilte i loven, men hva med praksis? I Almås, R., Haugen, M.S. og Johnsen, J.P. (red): *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Tapir akademisk forlag; Trondheim.

Hellevik, O. (1995): *Sosiologisk metode*. Universitetsforlaget; Oslo.

Hellevik, O. (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Universitetsforlaget; Oslo.

Holme, I. M. og Solvang, B. K. (1996): *Metodevalg og metodebruk*. TANO; Oslo.

Hompland, A. (1984): *Rurbaniseringsprosessen: Bygdebyen og det nye Norges ansikt*. Kompendium 2/95; Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Hompland, A. (1991): Det store kappeskiftet. I NLVF 3/91, *Åtte perspektiver på bygdeutvikling*. Norges Landbruksvitenskapelige Forskningsråd; Oslo.

Illeris, K., Katznelson, N., Simonsen, B. og Ulriksen, L. (2002): *Ungdom, identitet og uddannelse*. Roskilde Universitetsforlag; Frederiksberg C.

Johannessen, A. og Tufte, P. A. (2002): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Abstrakt forlag; Oslo.

Korsnes, O. (1994): *Yrkessosialisering og former for yrkesidentitet*. AHS serie B 1994/3; Bergen.

Korsnes, O., Andersen, H. og Brante, T. (1997): *Sosiologisk leksikon*. Universitetsforlaget; Oslo.

Krange, O. og Øia, T. (2005): *Den nye moderniteten*. Cappelen akademisk forlag; Oslo.

Krogh, E. (2000): Det er den draumen – gården som livsstilsprosjekt. I *Bønder i Soloppgang?* Lønning, D. J. (red.). Boksmia forlag; Ål.

Lønning, D. J. (2000a): *Gøy på landet? Landbruk i ei postmoderne tid*. Det Norske Samlaget; Oslo.

Lønning, D.J. (2000b): Nye tider, nye utfordringar. I *Bønder i Soloppgang?* Lønning, D. J. (red.). Boksmia forlag; Ål.

Løwe, T. (2003): *Lange arbeidsdager for gårdbrukeren*. Hentet 12.10.05 fra <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200306/loewe.pdf>.

Martinussen, W. (1991): *Sosiologisk analyse*. Universitetsforlaget; Oslo

Mastekaasa, A., Moum, T., Næss, S. og Sørensen, T. (1988): *Livskvalitetsforskning*. Rapport 88/6. Institutt for samfunnsforskning; Oslo.

Pavot, W. og Diener, E. (1993): The Affective and Cognitive Context of Self-Reported Measures of Subjective Well-Being. I *Social Indicators Research*. Volume 28, s.1-20. Kluwer Academic Publishers; London.

Ranberg, P. O. (2005): *Tollkutt i WTO gir dramatiske utslag*. Hentet 13.10.05 fra <http://www.bondelaget.no/nyheter/dbafile53489.html>

Ringdal, K. (2001): *Enhet og mangfold*. Fagbokforlaget; Bergen.

Rulnes, G.B.R. (2005): *Deltidsbønder får ikke erstatning*. Hentet 23.01.06 fra <http://www.bondelaget.no/nyheter/presseklipp/dbafile48454.html>

Rye, J.F. (1999a): *Subjektiv livskvalitet blant rurbaniserte bønder*. Paper no 9/99. Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Rye, J.F. (1999b): *Økonomi og livskvalitet blant landbruksbefolkningen; En kausalanalyse*. Hovedoppgave i sosiologi, NTNU; Trondheim.

Rye, J.F. (2001): *Why are part- time farmers so happy?* Paper no 2/01, Norsk senter for bygdeforskning; Trondheim.

Rye, J. F. (2002): Hvorfor bråker bøndene når de har det så bra? I Almås, R., Haugen, M.S. og Johnsen, J.P. (red): *Bygdeforskning gjennom 20 år*. Tapir akademisk forlag; Trondheim.

Rye, J.F. (2004): *Trender i norsk landbruk*. Notat nr 2/04. Norsk senter for bygdeforskning; Trondheim.

Sayer, A. (1992): *Method in social science*. Routledge; London and New York.

Skog, O. J. (2004): *Å forklare sosiale fenomener*. Gyldendal Akademisk; Oslo.

Sogner, S. (2003): *I gode og vonde dager*. Det Norske Samlaget; Oslo.

Storstad, O., Rye, J.F. og Almås, R. (2004): *Trønderbonden*. Rapport 3/04. Norsk senter for bygdeforskning; Trondheim.

Tviberg, L. K., og Haanes, E. O. (1999): *Nye bønder*. Rapport 1-1999. Landbrukets Utredningskontor; Oslo.

Uthus, E. M. (2002): *Levekår blant nyetablerte bønder*. Rapport 4/02. Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Veenhoven, R. (1996): Developments in Satisfaction-Research. I *Social Indicators Research*. Volume 37, s.1-46. Kluwer Academic Publishers; London.

Villa, M. (2005a): *Bygda som bustad*. Rapport 1/05. Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Villa, M. (2005b): Bygda – sosial konstruksjon av ”trygt og godt”. I *Bygda som bustad*. Rapport 1/05. Senter for bygdeforskning; Trondheim.

Vinje, A. (2000): Garden, bygda og verda- samanheng og brot i ein urban tidsalder. I *Bønder i Soloppgang?* Lønning, D. J. (red.). Boksmia forlag; Ål.

West, C. og Fenstermaker, S. (2002): *Doing Gender, Doing Difference*. Routledge; New York.

Ziehe, T. (1994): *Kulturanalyser*. Brutus Østlings Bokforlag Symposion; Stockholm/Stehag.

APPENDIKS

Tabell A_1: Yrkesidentitet fra 2002 utvalget.

Tenker du på deg selv først og fremst som gårdbruker, eller er din yrkesidentitet mest knyttet til et annet yrke?

	Frekvens	Prosent	Valid prosent	Kumulativ prosent
Gårdbruker	970	57.8	58.6	58.6
Annet yrke	596	35.5	36	94.7
Vet ikke	88	5.2	5.3	100
Total	1654	98.6	100	
Missing	24	1.4		
Total	1678	100		

Tabell A_2: Yrkesidentitet fra 2004 utvalget.

Tenker du på deg selv først og fremst som gårdbruker, eller er din yrkesidentitet mest knyttet til et annet yrke?

	Frekvens	Prosent	Valid prosent	Kumulativ prosent
Gårdbruker	985	57.5	59	59
Annet yrke	576	33.6	34.5	93.5
Vet ikke	108	6.3	6.5	100
Total	1669	97.5	100	
Missing	43	2.5		
Total	1712	100		

Tabell A_3: Frekvensoversikt. Medlem i en eller flere organisasjoner.

	Frekvens	Prosent	Valid Prosent	Kumulativ Prosent
Ikke medlem	165	9.6	9.6	9.6
Medlem	1547	90.4	90.4	100
Total	1712	100	100	

Tabell A_4: Fullstendig regresjonsanalyse med alle variabler.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Alder	0.276	0.08	11.828	1	0.001	1.318
Mann	-1.066	1.407	0.574	1	0.449	0.344
Trygt og godt på bygda	0.09	0.144	0.393	1	0.531	1.094
Lønnsarbeid	0.742	0.189	15.416	1	0	2.099
Gårdsarbeid	0.987	0.127	60.61	1	0	2.683
Lønnsarbeid for partneren	0.031	0.084	0.133	1	0.716	1.031
Landbruksinteresse	0.99	0.19	27.146	1	0	2.69
Føler plikt til å drive garden videre	-0.167	0.116	2.081	1	0.149	0.846
Medlem i organisasjon	2.82	0.687	16.859	1	0	16.773
Bedre liv på bygda enn byen	-0.001	0.113	0	1	0.992	0.999
Produksjonstype						
Husdyrproduksjon	-0.556	0.258	4.64	1	0.031	0.574
Melkeproduksjon	0.411	0.348	1.393	1	0.238	1.508
Generell utdanning						
Videregående yrkesfaglig	-0.44	0.321	1.872	1	0.171	0.644
Videregående allmennfaglig	0.383	0.42	0.829	1	0.363	1.466
Universitet inntil fire år	-1.304	0.394	10.968	1	0.001	0.271
Universitet over fire år	-0.407	0.481	0.717	1	0.397	0.666
Landbruksutdanning						
Landbruksutdanning videregående	0.777	0.251	9.565	1	0.002	2.174
Landbruksutdanning universitet	0.106	0.47	0.051	1	0.822	1.112
Odelsrett						
Første odelsrett	0.408	0.352	1.34	1	0.247	1.504
Andre odelsrett	0.573	0.391	2.153	1	0.142	1.774
Partner odelsrett	0.084	0.474	0.031	1	0.860	1.087
Oppvekst på gård eller bygd						
Vokst opp på dette gårdsbruk	0.155	1.066	0.021	1	0.884	1.168
Vokst opp på et gårdsbruk	1.217	1.234	0.972	1	0.324	3.378
Vokst opp på bygda	1.005	1.144	0.772	1	0.380	2.733
Vokst opp delvis på bygda	-1.46	3.18	0.213	1	0.645	0.231
Samspill kjønn og lønnsarbeid						
Mannlønnsarbeid	0.173	0.205	0.706	1	0.401	1.188
Samspill kjønn og oppvekst på gård/bygd						
Mannnettegårdsbruk	0.463	1.233	0.141	1	0.707	1.588
Mannnetgårdsbruk	-0.517	1.417	0.133	1	0.716	0.597
Mannbygdeoppv	-0.791	1.358	0.339	1	0.560	0.453
Manndelvisbygd	0.375	3.39	0.012	1	0.912	1.455
Alderkvad	-0.003	0.001	11.276	1	0.001	0.997
Konstant	-19.424	2.865	45.966	1	0.000	0.000

N=1075³⁵

³⁵ Antall enheter må her sees i sammenheng med variabelen ektefelle/samboers lønnsarbeid, ettersom det ikke er alle gårdbrukere som har ektefelle/samboere. Dette gjør at antall enheter faller bort spesielt på den variabelen.

Tabell A_5: Regresjonsanalyse med signifikante variabler, fullstendig utgave.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Alder	0.152	0.061	6.237	1	0.013	1.164
Lønnsarbeid	0.817	0.069	139.081	1	0.000	2.265
Gårdsarbeid	0.873	0.095	84.139	1	0.000	2.395
Landbruksinteresse	0.958	0.149	41.325	1	0.000	2.605
Medlem	1.914	0.424	20.387	1	0.000	6.779
Produksjonstype						
Husdyrproduksjon	-0.284	0.205	1.922	1	0.166	0.753
Melkeproduksjon	0.855	0.273	9.815	1	0.002	2.351
Generell utdanning						
Vgsyrkesfaglig	-0.351	0.254	1.915	1	0.166	0.704
Vgsallmennfaglig	0.445	0.339	1.727	1	0.189	1.561
Universitet <= 4 år	-1.012	0.315	10.33	1	0.001	0.363
Universitet > 4 år	-0.301	0.391	0.595	1	0.440	0.74
Landbruksutdanning						
Landbruksutdvgs	0.683	0.208	10.774	1	0.001	1.979
Landbruksutduni	0.071	0.338	0.033	1	0.856	1.073
Alderkvad	-0.001	0.001	5.449	1	0.020	0.999
Konstant	-15.179	1.781	72.625	1	0.000	0.000

N= 1406

Tabell A_6: Multikollinearitetstest med toleranse verdier.

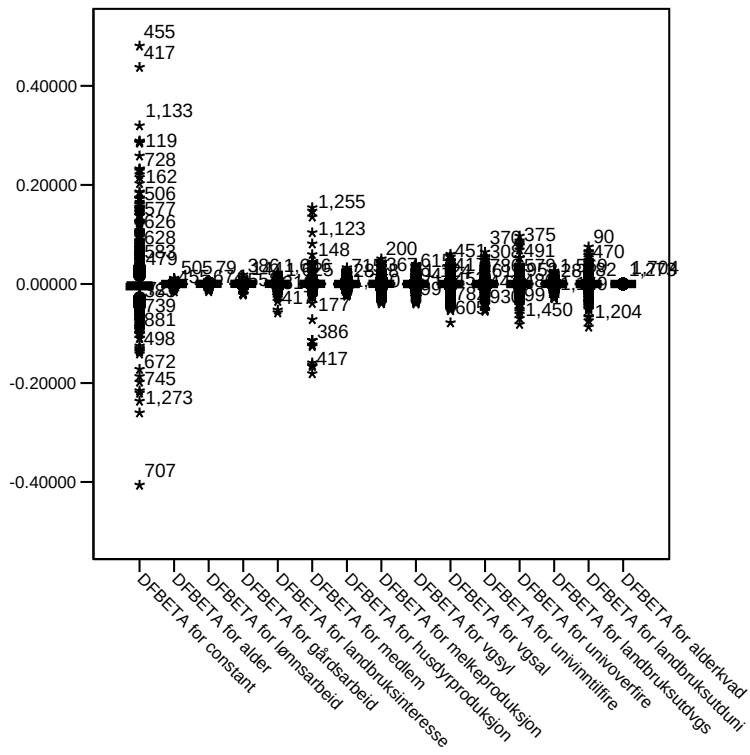
	B	Std. Error	t-verdi	Sig	Toleranseverdi
(Konstant)	-1.094	0.171	-6.394	0.000	
Alder	0.010	0.007	1.599	0.110	0.016
Lønnsarbeid	0.111	0.007	15.397	0.000	0.564
Gårdsarbeid	0.113	0.010	11.664	0.000	0.477
Landbruksinteresse	0.093	0.015	6.376	0.000	0.885
Medlem	0.175	0.034	5.088	0.000	0.908
Produksjonstype					
Husdyrdum	-0.042	0.023	-1.834	0.067	0.645
Melkedum	0.087	0.028	3.142	0.002	0.458
Generell utdanning					
Vgsyldum	-0.046	0.027	-1.729	0.084	0.432
Vgsaldum	0.047	0.035	1.327	0.185	0.620
Uniiinntilfiredum	-0.119	0.034	-3.445	0.001	0.551
Unioverfiredum	-0.060	0.043	-1.399	0.162	0.604
Landbruksutdanning					
Landbruksutdvgs	0.067	0.022	3.078	0.002	0.730
Landbruksutduni	0.026	0.043	0.606	0.545	0.727
Alderkvad	0.000	0.000	-1.416	0.157	0.016

Tabell A_7: Cook`s D verdier.

	Enhets nummer	Cook's D
1	138	0.10071
2	200	0.13799
3	417	0.17686
4	455	0.20271
5	605	0.17003
6	674	0.12495
7	707	0.23874
8	1133	0.12383
9	1168	0.10262
10	1204	0.12473
11	1255	0.12418
12	1305	0.10171
13	1335	0.11524
14	1337	0.10558
15	1518	0.1125
16	1699	0.14448
Total N		16

(Filter på 0,1).

Tabell A_8: Dfbetas verdier.

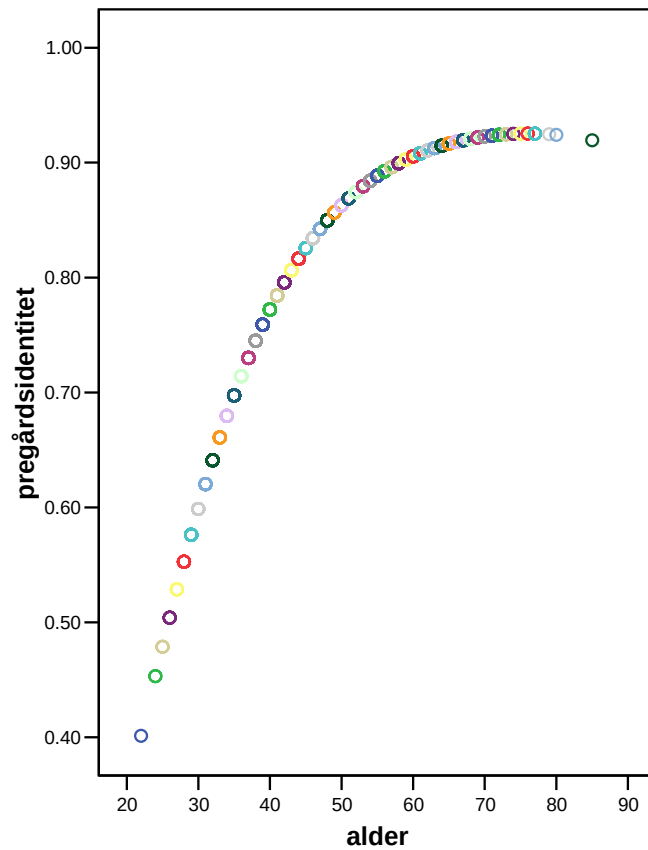

Tabell A_9: Regresjon uten innflytelsesrike enheter.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Alder	0.156	0.062	6.388	1	0.011	1.169
Lønnsarbeid	0.831	0.07	139.437	1	0.000	2.297
Gårdsarbeid	0.905	0.097	86.572	1	0.000	2.471
Landbruksinteresse	1.022	0.152	45.25	1	0.000	2.778
Medlem i organisasjon	1.949	0.434	20.141	1	0.000	7.024
Produksjonstype						
Husdyrproduksjon	-0.313	0.208	2.267	1	0.132	0.731
Melkeproduksjon	0.838	0.277	9.132	1	0.003	2.311
Generell utdanning						
Videregående yrkesfaglig	-0.381	0.257	2.203	1	0.138	0.683
Videregående allmennfaglig	0.511	0.343	2.212	1	0.137	1.667
Universitet inntil fire år	-1.042	0.318	10.721	1	0.001	0.353
Universitet over fire år	-0.388	0.398	0.947	1	0.331	0.679
Landbruksutdanning						
Landbruksutdanning videregående	0.692	0.211	10.777	1	0.001	1.998
Landbruksutdanning universitet	0.091	0.393	0.054	1	0.816	1.095
Alderkvadrert	-0.001	0.001	5.555	1	0.018	0.999
Konstant	-15.718	1.829	73.862	1	0.000	0.000

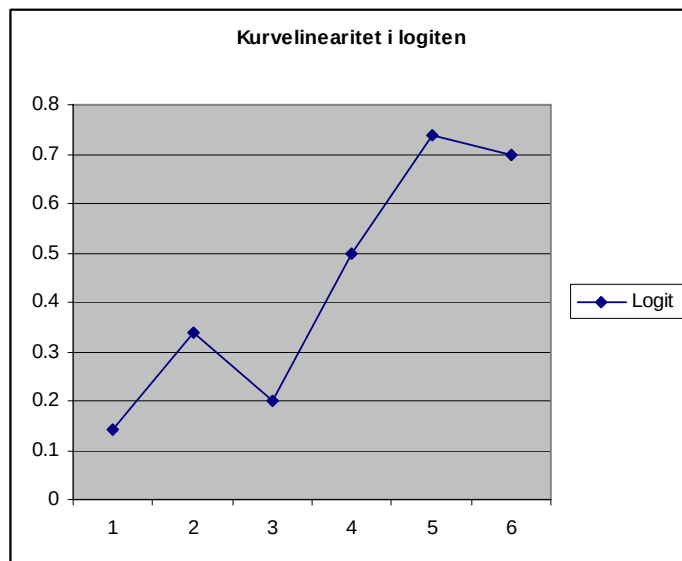
N= 1403. Utelatte enheter; 417, 455 og 707.

Tabell A_10: Betinget effektplott som viser sammenhengen mellom alder og gårdsidentitet.

Logitligning: $-3.17876 + (0.152 \cdot \text{alder}) - (0.001 \cdot \text{alderkvadrert})$

Tabell A_11: Kurvilinearitet i logiten for aldersvariabelens effekt på gårdsidentiteten.

Aldersgruppene er her delt opp i 10-års intervaller. Aldersvariabelen går fra 22 til 85 år.

Tabell A_12: Frekvensoversikt om bonden mener gårdsdriften er en livsstil mer enn et yrke.

	Frekvens	Prosent	Valid Prosent	Kumulative Prosent
Helt uenig	103	6	6.1	6.1
Delvis uenig	138	8.1	8.2	14.3
Både og	331	19.3	19.7	34
Delvis enig	584	34.1	34.7	68.7
Helt enig	526	30.7	31.3	100
Total	1682	98.2	100	
Missing	30	1.8		
Total	1712	100		